

۱۱

۱۱

نومبر

یکشنبه

Tatar.
1-48

۱۵ جمادی الاول ۱۳۲۶

۱ اییول ۱۹۰۸

۱۹۰۸

اون باش کونده برچققان ادبی سیاسی مجموعه در.

شورا

علی مردان بك طوبچباشف

«شورا»

مجموعه نك بايلىرى اوشبو ترتيبده بولنور:

- (۱) مشهور آدملىر والوغ حادثه لىر. بو بابده ايسكى ويگىلردن بىر بيوك آدمنىڭ ترجمه، حالى درج اولنور، پادشاهلردن بحث ايدلندىكى وقت مملكتلرنىڭ نىسقه چە جغرافيه تارىخى سويله نور.
- (۲) مقاله لىر. بو بابده ادبى، تارىخى، اجتماعى مقاله لىر بولنور.
- (۳) تربيه و تعليم. بو بابده حفظ صحت، تدبير منزل تعليم، مکتب و مدرسه، شا كردهم معلملرگە دائر بندلر يازلنور.
- (۴) كشفيات و اختراعات.
- (۵) متنوعه. مملكت ايچنده و طشندە اولان هر تورلى خبر و معلومات يازلنور.
- (۶) تقرير و انتقاد. يىگى چىقىش اثرلىر (كتاب، رساله و غزوة هم ژورناللر) حقدە معلومات و يربلور.
- (۷) اجمال سياسى. روسيه نىڭ ايچنده و طشندە اولان ايكى هفتەلك سياسى حاللر نىسقلق ايله بيان ايدلنور.
- (۸) مراسله و مخابره. سؤال جوابلر و هر تورلى مکتوبلر يازلنور.
- (۹) حكايات. اشعار. لطائف و مقاللر.

ناشرلىرى: محمدشا كرو محمد ذاکر رامبىفلر. محررى: رضا الدین بن فخر الدین.

آبونه بدلى: يىللىق دورت روبل - ۶ آيلق ۲ روبل ۲۰ كاپك.
«وقت» ايله بىرگە آلوچىلرغە يىللىق بدلى ۳ روبل، ۶ آيلق ۱ روبل ۸۰ كاپك
اجنبى مملكتلر ايچون بىر يىللىقى ۱۵ فرانق.

آدرس: Оренбургъ, редакция «ШУРО»

آبونه بدلی : سنهك : ۴، آلتی آیلق ۲ روبله ۲۰ كاپك.
« وفت » برلن برگه آلوچیلارغه :
سنهك ۷، آلتی آیلق ۳ روبله ۸۰ كاپك در .

آدرس :

Редакція «ШУРО» Оренбургъ ————— Rédaction du «Chouro» Orenbourg.

نومر ۱۱

اورنبورغه اون بیش کونده بر چققان علمی و ادبی مجموعه در .

شہزادہ اور الوغ خانلر

واسیلی بوتلرنی خوش قبول ایتدی و اوفا
صوی بوینده کوبسی موقشی خلقندن عبارت
اولان بر شہرنی و یوروب اورنلاشدردی. مذکور
شہر ایسه شہزادہ قاسم گہ نسبت ایدلنہرک
«قاسم شہری» دیہ شہرت بولدی .

یگی میدانہ چیقوب و باش کوتاروب
کلیدہ اولان قزان دولتینگ . سرای، کبی
زور ایوندن ، برکہ ، اوزبک و جانی بک خانلر
کبی خانلر ظہور ایدوب دە مسقوا کنازلگنی
تکرار قول آستلرینہ آلمقندن فورقمقده اولان
مسقوا کنازی شہزادہ لرنی و خصوصاً قاسم نی
قزان خانلغینہ فارشو فورال ایدرک قویمشدر .
قاسم نگ خدمتی دە قزان خانلغی ایچینہ فتنہ
صالوب طور مقندن عبارت اولمشدر .

قاسم خان ، قزانده اولان نفوذلی تورہلر
و میرزالر ایله خط یازشوب خبر لشوب طورر ،

(۲) محمود خان

۱۸۶۸ — ۱۴۶۴

قزان مہاسکتندہ حکومت ایدن خانلرنک
برنجیسی الوغ محمد خان اولوب ، ایکنچیسی
ایسه اوشبو محمود خاندن . محمود خان، آناسی
الوغ محمد خان وفاتی سوکندہ قزان تختہ چیقوب
حکمدار اولدی ، اوشبو وقت اوزینگ طوغمہ .
لری قاسم و یعقوب محمود خاندن قاچوب کتند .
یلر ، بررسنه مقدار چپرکاس برلرنک یوروب ،
سوگرہ آنالری الوغ محمد خان حضورندہ شفاعت
ایدوب اسپرلگندن خلاص ایتدرمش و تکرار
مسقوا کنازلگینہ قایتارمش اولدقلری مسقوا
کنازی واسیلی حضورینہ واردیلر .

خانلرنی اورنلرندن توشروب اوز آرالرینی بوزار و صوغشدرر ایچون هر وقت اغوا ایدر ایدی .

۸۵۰ - ۱۴۴۶ تاریخنده محمود خان عسکر-

ندن بدیموز قدر کیمسه ژالوغدا ولایتنا اولان «اوستوغ» شهرینه واروب صوغشوب آلدیلر ایسه ده صوگره مذکور شهرنی پک کوب آچه بر ابرینه ساتوب قایتوب کندیلر . فقط قایتدقلری وقت بولده «ویتلوغ» صوینی چیقانده قضاغه اوچر اب صوغه باتوب وفات ایتدیلر (۱) .

روسلرنک ایسکی موهرخلری اوز دینلرنه مقید و اوز ملتلی حقنده شفقت و حمیتلی اولان خانلرنی خرسیتیانلرنی دشمن کوره لر و خرسیتیانلر ایچون پک قاتیغ ایدیلر دیه تعریف ایدرلر . بو ایسه آنلرده بر عادتدر . آنلر نظرته عقلی و بیخشی خان اولور ایچون اوز میلکننک خرسیتیان روحانیلری تمام سربست ایله بوررگه اختیار و بررگه تیوشلی ، روحانیلرده حتی خانلرنک سر ایلرینه قدر کروب خاتون و قزلرینی اوشکروب یورسونلر . اوشبوسبیدن ریچکوف ، فارامزین و غیرلر محمود خان حقنده خرسیتیانلرغه پک دشمن آنلرنی برده سویمیدر ایدی دیه تعریف ایلرلر ، اما خرسیتیانلر حقنده نه کبی بر ظلم کوسترمشدر ؟ آنی ایسه ذکر ایتمیلرلر . شونک ایچون روسلرنک ایسکی موهرخلرینک سوزلرینی هر وقت احتیاط و محاکمه ایله مطالعه ایدرگه تیوشلی ، مساهله ایدلنور ایسه آلدانمق پک ینگلدر .

محمود خان وفاتی حقنده کوز اوگمزه اولان روسجه تاریخ و انسیقلوهادیه لرده معلومات کورلهادی . «مستفاد الاخبار» بیاننه

(۱) فارامزین . ج ۴ ، بیت ۳۹۰ - ۳۹۱ .

کوره (۱) ۸۶۸ هجریده وفات ایتمشدر . بو بیل میلادی ایله ۱۴۶۳ - ۱۴۶۴ نچی بیللرغه مصادف اولور . بعض روس موهرخلری محمود خان اسمینی *Мамутевъ* صورتنده قید ایتمشلدر .

(۳) خلیل خان

محمود خان وفاتی صوگنده اوغلی خلیل خان تخت که چیقمشیدی . فقط ۸۷۲ - ۱۴۶۷ بیللرده اوزینک بر طوغمه سی شهزاده ابراهیم بوکا قارشو چیقیدی . شوندن باشقه احوالی معلوم دگلدر .

(۴) ابراهیم خان

۸۸۳ — ۱۴۷۸

ابراهیم خان ، محمود خاننک اوغلی اولوب ، ۸۷۲ - ۱۴۶۷ تاریخنده طوغمه سی خلیل خاننی اورنندن توشروب قزان میلکننه خان اولدی . ابراهیم خان ، آناسی مسقوا کنازی خدمتنه کرمش قاسم خان نکاحنده اولوب ، قاسم خاننک اوگی اوغلی ایدی (۲) .

قزانه اولان اوشبو خانلق دعوالرینی فرصت بیلوب مسقواکنازی خدمتنده اولان قاسم خان ، قزانه اولان بیوک آدملر ، توره و میرزالر ایله خط یازشور و اوزینی خان نصب ایتیک طوغروسنده رجالر ایدر و هر تورلی وعده لر قیلور ایدی . عاقبت یگی خان ابراهیم خلافتده اولان بر فرقه ، ابراهیم خاننی عزل ایدوب ، آنک یرینه خان اولور ایچون دیه قاسم نی قزان شهرینه

(۱) ج ۱ بیت ۱۲۷ .

(۲) فارامزین . ج ۶ بیت ۱۷ .

بونلرنی آرتلرندن قوغارغه جسانتی یتماسه ده اوزینک برفرقه عسکرینی روسیه حدودنک اولان «غالینچ» شهرینه یباردی . فقط بویرلر گه مسقوا کنازی فاراول عسکری قویوب اولسگرگان سه بیللی زور ضرر تیکر مازدن کیروقایتوب کندیلر (۱) .

بوندن سوک ایوان ، ابراهیم خاننی ضعیفلندرر ایچون مسقوا عسکرینی بیغوب تکرار قزان طرفینه سفر ایتیش ایسه ده ، لیتوا کنازی مسقواغه کلدیگنی ایشدوب بور لوب قایتوب کندی و برفرقه عسکرینی آبروب و اتقه ولایتینه یباردی . اوشبو عسکر ایسه قاما ایله سفر ایدوب و اتقه ده اولان اسلام عسکری ایله صوغشوب آنلرنی یئکدیلر ، کوبسنی اولدروب قالانلرینی اسپر ایدوب آلوب کندیلر . آق ایدل قوشلغان یرده اولان اسلام سودا گرلرینک سودا کیمه لرینی غنیمت ایدوب آلدیلر . اوشبو اورنده (قزاندن ۴۰ چاقروم یرده) ایکیبوز قدر قزان عسکری اوچرادی ایسه ده آنلرنی ده اولدروب بتر دیلر و بونلرنک قلبا اسمنده بیادرلری شهید اولدی و خواجه م بیردی اسمنده اولان سر عسکری مسقوالیلرگه اسپر توشدی . روسلر و اتقه آرقلی مسقواغه قایتوب کندیلر . بوندن سوک قزاندن دخی عسکر کیلر و اتقه طرف لرینی تکرار ابراهیم خان تصرفینه آلدیلر . بو واقعه ایسه ۱۴۶۸ تار یخنده در (۲) .

۱۴۶۹ - ۸۷۳ تار یخنده یاز کونی مسقوا کنازی ایوان قزان شهرینه وارر ایچون حاضر لنورگه کرشدی و عسکرینی نیژغورود شهرینه

(۱) قارامزین .

(۲) صلاویوف .

چاقردیلر . بو خیردن قاسم زیاده شادلانندی . وویلیکی کناز ایوان اوچونچی گه سویلادی . ایوان ایسه بویله روشده تانارنی تانار ایله ، مسلماننی مسلمان ایله صوغشدرمق یولی آچلمش خیرندن ممنون اولوب ، قاسمینی اوزینک تانارلری ایله برلسکده قزان شهرینه وارر ایچون حاضرلدی همده احتمالده احتیاط ایچون روس عسکری ترتیب ایتدی و جهله سی کناز آبالینسکی قومانداسنده اولارق ۱۴۶۷ - ۸۷۲ بیل ۶ نچی صفرگه مصادف اولان ۱۴ نچی سنتابرده سفر ایتدیلر (۱) . قاسم ایسه اوزی بول کوستروب روس عسکرینی آلوب وارر ایدی .

قاسم خان کیناتدن « قزان » شهرینه هجوم ایدوب کرمک قصدی ایله واردیغی حالده یگی تخت گه چیقمش اولان ابراهیم خان نه یردندر ایسه قاسم نك مسقوا عسکری ایله کلدیگنی بیلوب قارشو چیقمش ایدی . ایکی عسکر وولغه بوینده اوچراشدیلر ، قاسم و روس عسکری نه یردن چیقارغه قصد ایتدیلر ایسه ابراهیم خان شول یردن بونلرغه قارشو طوردی و وولغه آرقلی چقاررغه اصلا یول ویرمادی . قاسم و روسیه عسکرینک اوشبو سفرلری غایت مشقتلی اولدی . بر طرفدن ابراهیم خان عسکری اوق و ملتق آتوب کوب هلاکت کتوردی و ایکنچی طرفدنده صووق یغهورلر باغدیغندن بوررگه مکنک بولمادی . شول سببدن حیوانلر و اوزلرینک آزقلری بتوب زیاده آچقدیلر ، حتی اولسگان آت اینلرینی آشارغه مجبور اولدیلر و آخرنده ده چار ناچار کیرو قایتوب کندیلر . ابراهیم خان

(۱) قارامزین .

بیغدی. سر عسکر بتون عسکر ایله سفر ایدرگه طوردیغی بر وقت مسقوادن کناز طرفندن آدم کلوب کنازنگ قزان سفرندن طوقتاب طوررغه بیوردیغنی تبلیغ ایندی. بوننگ سببی ایسه اوشبو محاربهنگ باش سببیهیسی اولان فاسم وفات ایدوب خاتونی و ابراهیم خاننگ آناسی مسقواکنازیننه واروب صوغشنی طوقتاتورغه اوتنوی و ابراهیم خان ایله آرالرینی صلح ایله تمام ایلرگه وعده ویروی اولمشدر. ایوان ایسه ابراهیم خان آناسی واسطه سیله قزاننی اوز حمایه سیننه آلمق نیتی ایله صوغشنی طوقتاتورغه موافق کوردی (۱). فقط سر عسکر اوشبو خبرنی عسکرلرگه آکلانیدیغی وقت عسکرلر بو فرماننی قبول ایتمادیلر: «بزم مسلمانلردن اوچ آلمی طوروب قایتمازمز!» دیدیلر و ایوان رونا اسمنده بر ذاتنی اوزلریننه سر عسکر نصیب ایدوب کوبمه اری ایله و واقعه ده کندیلر (۲). ۲۱نجی مایده قزان آستنه کیلوب یتوب، قزان خلقی هیچ شیدن خبرلری اولمادیغی حالک تونک قزانغه کروب طوغری کلش بر کیمسه نی اولدررگه و تالارغه کرشه لر، روس اسیرلرنی آزاد اینه لر، اوت تورته لر. مسلمانلر قورقولری سببلی خاتون قز، بالا چاغالری ایله مسجدلرگه طولالار، روسلر ایسه شول مسجدلرگه اوت تورته لر، ایچلری آدم جانی ایله طولوغ اولدیغی حالده برلکده اویولشوب یانالر (۳).

(۱) قارامزین. ج ۶ بیت ۱۷.

(۲) بونلر ایوان همده سر عسکر امری ایله کتمش اولورلر، فقط ایوان فاسم خاتونیننه ویرمش وعده سیننه کوره، ظاهرده سوزنده طورمادیغنی یاشرمک ایچون اوشبو روئوده حیله قورلمش اولسه کرک. روس تاریخلرنک بویله حاللر یاشرلور ایسه ده «بزم قاپچقده یاتماز» مقاله «نچه» حقیقتلری آکلشالور.

(۳) سالایوف

بوندن صوگ روسلر اوزلریننگ کوبمه لریننه اوطوروب نیزغورود شهریننه قایتوب کندیلر و «قورؤنیچ» اسملی اوطراوغه توشوب بر هفته مقدارنده استراحت ایندیلر. روسلر بویرده اوزلریننگ سر عسکرلریننه تمهت و سوؤظن ایدرگه باشلادیلر: «قزان شهریننه اوت تورتدیگمز صوگ ایچینه کررگه هم میکن ایندی، شول فرصتنی غایب ایندک، ایندی بو قدر غنیمت ماللری ایله بو یرده نیچون طورامز؟ نیچون طوغری مسقواغه قایتوب کیتمایمز؟ بویله بوش یرگه عمر کچرمکمز فائده لی دگل، احتمال ابراهیم خان عسکر بیغوب آرمزدن کلوب باصار!» دبه شاولارغه و ققرشورغه کرشدیلر. واقعا بونلرنگ اوشبو ظنلری درست چقدی. قزان شهرندن قاچوب قایتوب کلوچی بر روس اسپری بونلر یانیننه یتوب، ابراهیم خاننگ باشقرد و غیرلردن عسکر بیغدیغنی، قوری هم صودن کلورگه چقدیغنی خبر ویردی. بونی ایشندیکلرنک روسلر آره سنده زور فتنه توشدی و صوگره ده قزان عسکریننه فارشو طوررغه حاضریننه باشلادیلر. اوزاق وقت اوتمادی قزان عسکر کورله باشلادی. روسلر اوشبو خبرنی نیزغورودده اولان عسکر باشلغیننه همده مسقواده ویلیکی کنازگه ابرشدردیلر. شوگا کوزه ایوان هر طرفدن عسکر حاضرلرگه کرشدی و قزان اوستننه وارر ایچون دبه واتقده اولان آر وچیر مشلرگه ده فرمان یباردی. فقط ابراهیم خان اوزریننه بیعت ویروب آند ایندیکلرینی سبب کوستروب، واتقه خلقلری ایوان فرمانینی قبول ایتمادیلر. آخرالامر آشارغه نرسه لری بتدیگی و واتقه خلقلری

دیه قزان شهرینه بر خبر بنشدی. ابراهیم خان ایسه بوندی فرصتی ضایع اینمای بلکه فائده‌لنوب قالمق قسدى ایله، صلح شرطلرینی بوزوب، مسقوا حمایه‌سندده قالمش اولان «واتقه» گه عسکر یباروب هجوم ایندردی. سوگره ایوان طوغروسندده ایشلمش خبرنک بالان اولدیغنی بیلوب، واتقه‌ده اولان عسکرینی کیرو چاقروب قایتاردی.

ایوان ایسه اوشبونک آچیغنی آلور ایچون نیژغوروددن ژولغه ایله «قزان» شهرینه عسکر یباردی. فقط کوچلی بیل ویغورلر اولدیغی سببلی مسقوا عسکری اوشبو سفرده کوب زحمت تارتدیبار. اول آرادده ابراهیم خانده مسقواغه کشی یباروب، ایوان مرادینه موافق صلح یاصادیلر. فقط صلحنک شرطلری نه‌لر اولدیغی معلوم دگلدر (۱). صلح یاصالوب تمام اولدیغی سوک کوب عمر اوتمادی ابراهیم خان وفات ایندی. (۸۸۳ - ۱۴۷۸) تار یغنده. ابراهیم خاننک حکمدار لغی جهلسی ۱۱ بیل مقدارنده در. بونک وفاتی سوکنده قزان حکومتی معنوی جهت ایله بتون بتونه مسقوا کنازلگی حمایه‌سندده قالدی (۲)

۵) الهام (علی) خان

ابراهیم خان وفات اولدیغنده تورلی خاتونلردن ایر بالالاری قالدی. صوفیه اسمنه اولان خاتونی قریم خانی میسکلی گری خان اوزرینه نکاحلندی. بونک اوزرینه خان قویبق طوغرو

(۱) سالویوف.

(۲) بولشوی اینسیقلوپه‌دی.

یاردم ایچون کلیمه‌چکلی معلوم اولدیغی سوک مسقوا عسکری نیژغورود شهرینه چینگار گه مجبور اولدیلر. اوشبو وقت بونلرغه قاسم خاتونی و ابراهیم خان آناسی اولان بیکه اوچراب؛ «شمدی بن ایوان یانندن کلیمه‌چیم، ایوان مرادینه موافق صورت ایله اوغلم ابراهیم خاننی صلح ایندررم، بوندن سوک صوغش اولماز!» دبدی. روسلر آشارغه اوطور مشلر ایدی، کبسا کدن قزان عسکری ظاهر اولدی. اوشبو وقت روسلرینک مشقت ایله حاضرلندیلر، قوری‌ده و صوده صوغش باشلاندى. مسقوا عسکرینه یاردم ایچون کویمه‌لر ایله کلیمه‌ده اولان کناز دانیل یارصلاوسکی قوماندده‌سندده اولان عسکرینی ابراهیم خان اوزی محاصره ایندی. ایشته اوشبو وقت قیامت کونی مثالندده فورقنچ صوغش اولدی. روس عسکری مغلوب اولوب اولدرلوب، اسپر توشوب بتون بتونه بر باد اولوب بتدی (۱).

اوشبو بیل کوز کونی ایوان، قزان اوزرینه دخی عسکر یباردی. مسقوا عسکری کیناندن قزانغه ایرشوب ۱ نچی سنه ابرده شهر یاننده کورلیدیلر. ابراهیم خان اوزینگ حاضر دگل ایدیکنی بیلوب مسقوا سرعسکرندن صلح صورارغه مجبور اولدی همده قزانده اولان روس عسکراری آزاد اولنمق شرطی ایله صلح ایدلدى.

۱۴۷۸ - ۸۸۳ ده ایوان ناؤغورد ایشلری ایله مشقتانیدیکی وقت: «مسقوا کنازی ایوان اوچونچی ناؤغورودده مغلوب اولمش و مجروح اولمغه کوچ حال ایله قاچوب فورتمش»

(۱) قارامزین.

ویلیکی کناز ایله محمد امین اغواسی
سببندن قزان همیشه اختلال ایچنده و ایچکی
دعوا آستونده عمر سورر اولدی . آخرنده
مسقوا کنازی محمد امین نی خان ایتمک فصدی
ایله خولومسکی اسمنده بر سر عسکر قوماندا
سندده عسکر توزوب قزانغه پیاردی . (۱۴۸۷ -
۸۹۳ تاریخی آپریلنده) .

مسقوا عسکری ۱۸ نچی مایک قزان شهرینه
کلوب یئدیله و شهرنی محاصره ایلدیلر و اوچ هفته
قدر بر وقت اوشبو محاصره هالنده طوتدیله .
(۱) . شهر طشنده اولان خلقلر ایسه کناز
« الغازی » دیه مشهور بر مسلمان سر عسکری
قوماندا سندده اوله رق روسلر ایله صوغش ایدی .
فقط بونک عسکری آز اولدیغی سببندن روسلر
بونو « قاما » ییلغه سینه قدر قوغدیله .

صوگره اوشبو ییل ایپول ۹ نچی کوننده
الهام خان شهردن چغوب روس عسکرینه اسپر
ویرلیدی .

مسقواده بو خبرنی ایشندیکلرنده غایت
زور بایرام یاصادیلر و بوندن بر قاچ ییلدیله
مقدم مسقوا کنازی نی اسپر ایلوب کتمش
وحبس ایلمش قزان حکومتینک خازینی اسپر
آلدقیرینی دنیا ده فوق العاده اشلر جمله سندن
حساب ایدر اولدیله .

الهام (علی) خاننی ، آناسی صوفیه نی ،
خاتوننی ، ایکی طوغمه قارنداشلرینی اسپر
آلوب ، مسقواغه کتوردیلر . اسپر اوله رق
کلیمکه اولان خاننی کورر ایچون بتون مسقوا
خلقی چقدیلر و تاتار خانینک اسپر آلتوینه عقلر
زندن شاشار درجه سندده تعجب ایتمدیله (بونک
اسپر توشمه سینک سببی ایسه ینکل اولوب ،

(۱) سالاوروف .

سندده میرزالر و قزان الوغلی ایکی طرف
اولوب ، نزاع ایدشورگه کرشدیلر (عصرمز
ده ملا قویبق نزاعلری هم شول وقتلردن میراث
اولوب قالمش اولسه ککرك) و هر طرف
اوزلری موافق کورمش شهزاده لرینی خان
قویبق ایسترلر ایدی .

بر طرف یاش جهتندن الوغ اولدیغنی
سبب کوستروب ، ابراهیم خاننک الوغ اوغلی
الهام (علی) نی خان کوتارمک قصد ایتمدیکلرنده
ایکنچی طرف ایسه کچوک اوغلی محمد امین نی
خان قویبق ایسترلر ایدی .

نوغای خاننی الهام طرفندن (۱) ، فریم خاننی
اولان میثکی گری خان محمد امین طرفنده اولنور
ایدی (زیرا آنک آناسینی نکا کلندیکی و یا که
نکا کلنورگه نیت ایتمدیکی سببندن آنی رعایت
ایده چکی طمیعیدر . مسقوا کنازی هم اوزینک
دوستی میثکی گری خان طرفنی التزام اینمشدی) .
داوش غوغالر ، جنک جدالدر صوگنده

الهام طرفنی غالب اولوب ، قزان حکومتی
ایچون الهام (علی) نی خان نصب ایتمدیله ،
محمد امین ده اوشبو واقعه ده مسقواغه کلوب ویلیکی
کناز همایه سیننی قبول ایتمدی . کناز ایسه بونی ، قزان
اشلرینه فاتشورغه زور بهانه اولدیغندن حر
متاب آلدی و اوزینه « قاشیر » شهرینی ویر
دی . محمد امین خان اوشبو شهردن قزانده
اولان اوز پارتیه سی ایله یازشوب طور و هر
وقت قزان حاللرینی کوز اوگنک قویوب فرصت
کوزلر ایدی . حتی که قزان حاللرینی بیلوب خبر
و بروب طورر ایچون قزان مملکتی سرحدینه
یاقین یرگه اوزینک بر آدمنی تعبین ایلوب
قویشمیدی .

(۱) بونک سببی ایسه الهام خاننک بر خاتوننی
نوغای نزی اولدیغیدر .

نوغاي خانى ابواق هم ده آلاج، موسى، يىغورچى
اسمىده نوغاي ميرزالرى ابوانغه خط بازوب
الهام خاننى اسيرلىككن آزاد ايتونى اوتنديلر
ايسه ده بونلره ابوان التفات ايتمادى. چونكه
بونلرنى ابوان ايچون كرلكلىرى « سراى »
دولتنى خراب ايدر ايچون گنه ايدى. سراى
منقرض اولديغى صوك ابوان قاشنده بويله خان
و ميرزالرنى قيمتلىرى قالمامشىدى. آخر الامر
الهام خان اوشبو اسيرلىكده وفات ايتدى،
آناسى هم شوئنده وفات اولمشدر خانلقينگ مدتى
۹ يىل اولمشدر. (۱) وفات بىلى آيىق بىلنمادى.

(۱) مستفاد الاخبار. ج ۱ بيت ۱۲۸.

ايچده اولان طنچسزلىق، اوز آرالرنده اولان
اختلالدر). بوندىن صوك ايكي خاتونى ايله برابر
خاننى والوغدا شهرينه، طوغانلرى ايله آناسينى
« بىلى اوز ير » گه يبارديلر.

طوغمه لرندىن بىرى « بىلى اوز ير » ده
وفات ايتدى وايكنچيسنى چوقندردبارده و بىلىكى
كناز اوزبنىك Евдокея اسملى قزىنى و بردى
ويپنر اسملى آناديلر. اولكى اسمى خىداى
بىردى ايدى (۱).

الهام خان اسيرلىكده قاتىغ مشقت آستوندى
طوردى. سراى خان احمد خاننى اولدرمش اولان

(۱) ريچكوف. ۸۵.

مقاله لر

علوم عاليه مدرسه سى

(محمد فريد وجدى حضرتلرينىك)

چغندن خبر و بونلرنىك بىرىسى بىز ايدىك.
شونىك ايچون دىنى مدرسهلرده علوم دىنيه
ايل برابر اوشبو علوم عصرينه هم رسمى
صورتده مدرسهلر پروگراملرينه كرتورگه
تيوشلى ايدىكى هر وقت سويلر ايدىك. فقدا
بو طوغروده اولان فكرمى عىوم اوزرينه
آكلاته آلمادى و مقصودمىنى قبول ايتدررگه
موفق اولمادى.

اوشبو سوزلرمىنىك نىچىسى اولدىق
هر طرفدىن حضورمىزغه شاگردلر كلوب،
اوشبو علوم عصرينه حقنده درس اوقوتومىنى
اوتنه باشلاديلر. بونلرنىك مقصودلرينى رد

علوم دىنيه مدرسهلرمىنىك پروگراملرى
نافىس ايدىكى يازانلرنىك، و اوشبو عصرده
شرع اسلاميه نىك كمالتنى اثبات ايدرگه مدار
اولچىق و هر تورلى فلسفى شبههلرگه جواب
ويبررگه ياردم ايدىچك علوم عصرينه دن خبر-
سز اولدىق يتشمىكلرنىك عاقبتى خيرسىز اوله

مقصودمزايسه ، انسانلرنىڭ طبيعتلىرى طرفىدىن كىشى ايدىن ناموس وقاعدىلر ، بنى آدمنىڭ محترم ومكرم اذلىقىنى باغث اولان خاصيتلر ايله حرمتلو دىنى شاگردلرنى آشنا ايتىمىڭ وبونىڭ سىبىدىن عقللارغە جناب الله نە قدر قوتلر وبىردىكىنى ، انسانلرنىڭ ترقىلرغە لازىم اولە- چق عصرلرنى ، دورلرنى ، اعراض وامراضنى پىلدىمكىر . اوشبو بابدە امت ومختلف قوملر نىڭ ، اخلاق ، الھى ياكە وضعى اولان دىنلرنى ، اساطير وخرافاتلرنى ، حكومت وبابىلقلرنى حقندە معلومات وبىرلور . ايشنە بو معلوماتنى عالملر مختلفى علملرگە تقسيم ايدىلر وبونلر سىبىدىن عالملار دە مختلف مذهب لرنى تشكىل ايلرلر . اوشبو سىبىدىن علم عمران تاريخ ، علم امم ، علم طبائىع ، علم سياست ، علم اقتصاد كىبى علملر ميدانە چىقىمىشدر . اشترا كيون ، قومونست وبونلردن باشقە مسلكلردە مذكور علملر سىبىدىن ظاهر اولمىشدر .

امتلر ، قوملر ، كندىلرنىڭ عقائد وعرف عادتلرنى ، ثروت وهكومتلارندە علم كوچى ايله اشلنمىكە اولان قانۇنلر اقتضاسىبە كورە حرکت ايدىرگە مجبورلردر . ايمدى بو كوندە امتلردە يول باشلىقلرنى اولورغە حاضرلىنىمىكە اولان آدملرنىڭ بو كىبى علملردن محروم اولمىق لرنى فورالسز اولهرق محاربەگە كىرملرنى قىبىلدىن اولور . امتلرنى كوچلاب حرکت ايدىر مىكە اولان كوچلر طوغروسىندە معلوماتى اولمىغان يول باشلىرىنىڭ ، آرالرنىدە اوزلرنىڭ كوب بىلوچىلرنى اولان قومى قاشىندە اعتبار وهرمىتى اولماز ايسە ھىچ تعجب ايدىلماز .

ايتىمىكىنى موافق كورمادىك ، بناء عليه بز آنلرغە بجانا درس اوقوتىمىق قىصدىلە اوشبو علوم عاليه مدرسە سنى تاسىس ايتدىك . مدرسە تعضريە نىڭ مديرى اولان سىد محمد افندى اوزىنىڭ اوشبو مدرسە سىدىن ، درس اوقوتور ايجون بر اورن وبىردى ، بزدە بونى مع التشكر قبول ايتدىك . بزم مدرسە عاليه مز شمدىلك اوشبو اورندە اولەچقىر . الله تعالى حضرتنە چوق ھمد وثنالر اولسون ، اوشبو آيدىن اعتبارا درسلىرىمىزگە شروع ايتدىك .

اوشبو مدرسەمىزنىڭ پروگراممە كلنچە : جملہ اصول وفروعى ايله « علوم كونيہ واجتہا- عيہ » دن درس وبىرلەچكىر . علوم كونيہگە ، شاگردلار عالملر وعلملر حقندە درست فكر وبىرەچك علوم طبيعىە كىرر . بو حقندە يىگى اصول ايله ، دىنى شاگردلرنىڭ حاللرغە مناسب صورتدە بر كىتاب تىرىپ ايتسەم كىر . بونىڭ ايسە فطرى اولان دىن اسلامە مناسب صورتلە كونگە دائر اولان عبرتلر وعلامتلر بىيان ايدىلنور ، دىنى برھانلر آلنەچق يوللر كوستىر- لور ، اوشبو سايبەدە علوم طبيعىە دىنسىزلىك ايجون دىگىل ، بلكە ايمان اوزرىنە قوت وبىرەچك سىبىلردىن ايدىكى معلوم اولور . علوم طبيعىە آدم اوغلىنى الحادكە آلوب وارماز ، علوم طبيعىە اوقوب ملعد اولانلر ايسە علوم طبيعىە تاثيرى ايله دىگىل بلكە تىرىپە ودرس اصولىنىڭ فنالغى سىبىدىن ايدىكى معلومدر . انگلىز عالملرنىڭ علامە باكون : « علوم طبيعىە ايرىن تىكىدروب گنە طادىلنور اولسە الله تعالىدىن يرافاق واگرە چومروب ايجلنور اولسە الله تعالىگە ياقىنلىق حاصل ايتدىرر » دىيور . علوم اجتماعىە درسلىرىنى اوقوتىمىزدىن

وکسکین اولور و بو سبب
کندیاری ایل محاربه ایتمکه اولان قوملرنی
اسیر ایدرلر و آنلردن خدمتلرنی ایدرلر .
اوشبو حقیقت که جناب الله : « هل یستوی الذین
یعلمون والذین لا یعلمون » قول شریفی ایل
اشارت ایلر .

بو سوزلرگه قارشو احتمال که بعض
کیمسه ار : « اویله ایسه امت ایکی گه آیرلوب
بری ایسه عقلیات تحصیل ایتسون ده دین ،
ادب و لغت عالمی اولوب پتتشسون و ایکنچینسی ده
طبیعیات اوقوب طبیب ، مهندس و علوم عصریه
عالمی اوله رق چیقسون ، حتی مصرده بوشی
عادت حکمینه کروب وارر ، شویله نه دین
تحصیل ایدوچیلر ایچون دینی مدرسه لر و دنیاوی
علملر ایچون فن مکتبلری تخصیص ایدامشدر ،
حال بویله اولدیغنده ایکی تورلی وظیفه نی
پراکده فاتشدر رغه ضرورت یوقدر ، دیه سویلرلر .
بز دیپورز : بو سوز ظاهر بر مغالطه در ،
اوشبو سببلر ایچون : (۱) علوم ماده تحصیل
ایدوچیلرنک ذهنلرینه بر چوق شبهه لر توشمه سی
طبیعیدر . اگرده مذکور علوم ماده دن خبر-
لری اولماز ایسه دین عالملری شویله کیسه لرنک
شبهه لرینی نه بوللر ایل دفع ایدو بیلورلر ؟ بلکه
علوم ماده دن خبرسز اولان دین عالملرینک
شبهه لرنی حل ایتمک بولنده اولان شغللری صرف
بر تغلیط و تضلیلدن عبارت اوله رق فالور .
بو ایسه حتی تجربه ایدامش بر شیدر . بونک
نتیجه سی ایسه وظیفه لری دین صاقلامقدن
عبارت اولان دین عالملرینک کندی وظیفه
لرندن عاجز ایدیکلرینی اثبات ایتمکدن باشقه
اولماز . بویله صفتده اولان دین عالملری امت
جسدنده اشدن معطل اولوب قالمش بر اعضادن

علوم عالییه درسلی

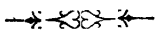
علم حقیقده عمومی بر مقدمه

انساننک حیاتنه ، جسد ایلر روحنک سعا
دنه سبب اولان شی علمدر علمنک نه درجه ده
فائده لی و بونک سببندن ده انسانلر نه کی
مرتبه لر کسب ایتدیکنی بیلیمک آرزوسنده
اولانلر مدنی انسانلر ایل آفریناده و محیط
دکیزی چیزه لر نده اولان انسانلرنی بر برینه
یاقین کتوروب تجربه ایدوب کورسونلر .
برنچیلرینی علم ، انسانلقنک الک عالی درجه
لرینه بتشدر دیکنی بر کوروده نمیز ایدرلر .
علم اوشبو محترم مخلوق اولان انساننک کمال
کسب ایتمکه برنچی سبب ایدیکنی و دنیا حیا
تنده الک لازم بر قورالی اوله چغنی یقینی
صورتده بیلورلر .

اویله ایسه علم نه شیدر ؟ علم مادی
و معنوی اسملرنده ایکی گه آیرلور . معنویات
دن بحث ایدن شی عقلی اولوب دین ، آداب ،
لغت و غیرلر اوشبو قسم گه داخل اولورلر .
طبیعیات و طبیعیاتدن خدمت ایتدرمک علملری
مادی قسمنددر . ریاضیات ، اصول و فروغی
ایل طبیعیات اوشبو قسم گه داخلدر .

دنیا ده اولان امتلر ، معیشت طوغروسنده
بر بریل دائم منازعه و محاربه ده بولنورلر .
علملری کوبراک اولان امتلر اوشبو منازعه
سفرنده کون و طبیعت قانونلرندن ، قوتلرندن فائده
لنه بیلورلر . شونک ایچون بونلرنک حیات
محاربه سنده اولان قوراللری اوتکن

شاکردلر، دین تحصیل ایدوچی شاکردلر، کوره انصافی اولدقلرینی خلقلر اوزلری ده کوروب و بیلوب طورلر. هر ایکسی بر مرتبه ده اولدقلری حالک دین شاکردلرینه کوره «مدرسه دارالعلوم» شاکردلری آراسنده فرق واردر. (صوگفیلری اولگیلرینه کوره انصافی اوله لر). «مدرسه دارالعلوم» شاکردلرینک «مدارس عالیه» شاکردلرندن اولان فرقلری آنجق کیوملرینک روشنده گندهر، (دین مدرسه لریینک شاکردلری تربیه سز، و اخلاقسز و انصافسز بولوب چیقادر. بونک سببی ایسه کائنات درسی آلمادقلرندن کوکللرینه ایمان نوری کرمادیکی اوله در. ۳) قرآن شریف دینی مسئله لری اثبات وقتنده وجود دلیللرینه اعتماد اینه در. اوله ایسه دین عالمی - دینه بصیرتلی اولمق ایچون وجود علملری بیلورگه تیوشلی. بوقسه عوامدن فرقسز اوله رق قالمقلری لازم کلور.

بزه قایسی علملر لازمدر؟ (۱)

دورت عالمک مناظره سی

(۳) عمر فائق نعمات زاده

جناب آخوند ابو ترابک: «بزه قایسی علملر لازمدر؟» مقاله سینه ادیب حکیم جناب علی بک حسین زاده حضرتلری مختصر، لکن

(۱) باشی ۱۰ نچی نومیرده

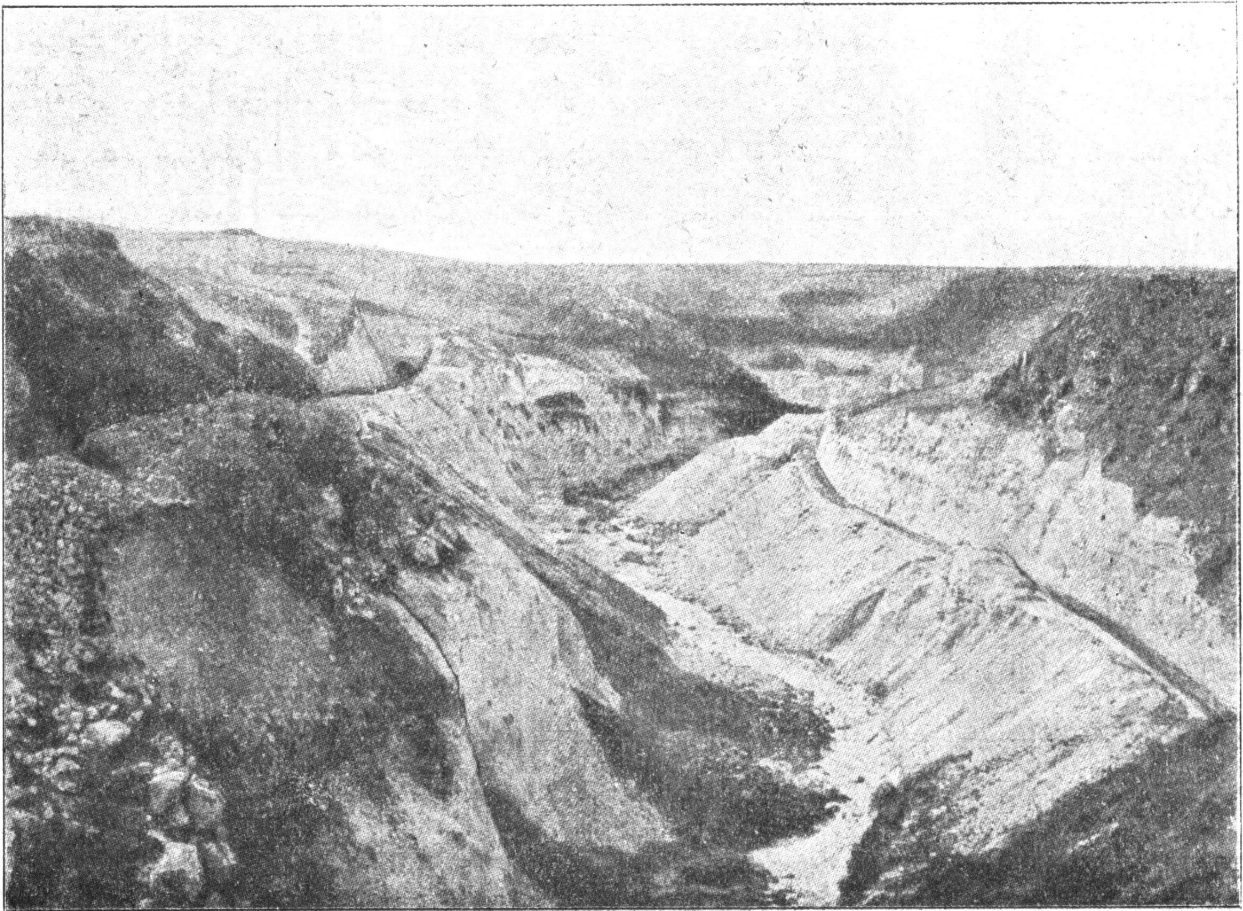
فرقسز لدر. ایشته اوشبو سبیدن دین عالمی علوم مادیه نی بیلسونلر و شونده اوله چق شبهه. لری حل ایله آسونلر. ۲) علوم طبیعیه نک موضوعی، انسان، حیوانات، نباتات، جمادات، یولدنلر، یر و اجرام حقنده و بونلر نک بر برلرینه اولان علاقه لرندن و بو شیلر نک بزم بایلقمز و سلامتکمزگه اولان مناسبتلرندن بحث ایتمکدن عبارتدر. اوله ایسه علوم طبیعیه دن درس اوقوچی بر شاکرد صرف جناب المهنک حکمتلی مصنوعاتندن، عملی جهت ایله درس آلور و جناب المهنک اوشبو مصنوعاتنده اولان عجیب سرلرینی و موجب حیرت هم ده کوکللرینی ایمان ایله طولدر رغه سبب اوله چق نظاملرینی اوگزنور. بونلر نک نتیجه سی اوله رق بویل شاکردلر اوز. لریینک استعدادلری مرتبه سنده ترتیب و نظاملره محبت ایلرلر. حالبوکه بویل شیلره، جمله خلقدن مقدم دین عالمی محتاجلدر.

ایشته اوشبو سبب ایچون اولسه کرک، جناب الله کوکلر و برلردن عبرت آلمق ایله بیوردیغی و تعریض ایتدیگی درجه سنک قرآن شریفده هیچ برشی حقنده تعریض ایتما مشدر. کون، ایمان مصدری اولدیغی و نظام ده جناب المهنک قرآن شریف که مطابق بر اثری اولدیغی، کون که اعتبار ایدرگه تیوشلگی ایله قرآن شریفده کوب مرتبه لر ذکر ایدلدیکندن معلوم اولور. کون علملرندن یوز چویرمش امتلر نک دنیالری ده، دینلری ده ضعیفلندیکی تجربه ایدلنوب بیلنمشدر. کندی عدلرینه نسبتله اک بوزوق خلقلر، دین عالمی ایدیکنی حسابلر کوستروب طورر. ادب طوغروسنک دین خلقلری، باشقه لردن گوزل بر حالده دگللدر. بلکه علوم مادیه و طبیعیات تحصیل ایدوچی

تینگنکلرنندن، تهمت لرنندن، کفر لرنندن قورقمیوب، بر آز غیرتله کیدلورسه، خیلی قارانغی نقطه لر شریعته اورتلش خرافاتلرینه تیز کورلر اوپ آچیلش اولور.

آخوند ابوتراب جنابلری دییور: «محرر لر ننگ یاز دیقلرنندن بیله معلوم اولور که آنلر ننگ علمدن

اوقدر استادانه جواب شافی دیر مشلر درکه آندن سوکره. بزیم کبی عاجزلرننگ علاوه مقاللری تکراردن غیرری بر فائده ویرمز، بویله ایسه ده ینه بو خصوصده بر نیچه سوز سویلنگه مجبور اولدم. چونکه جناب آخوند ننگ بیان ایتدیگی فکر وعقیده آره مزده شمه دپه قدر او مرتبه

حجاز تیمریولی منظره لر نندن:

مقصدلری شریعت علمنه باشقه علملردر». اوت آخوند جنابلری، محرر لر ننگ یاز دیقلرنندن و «اطلبوا العلم ولو بالصین» ده گی علمدن مقصود شریعت علمنه باشقه علملردر. اگر دیدککنز کبی علمدن مراد یالکنز علم شریعت اولسه ایدی، اطلبوا العلم دییولمز دی، بلکه اطلبوا

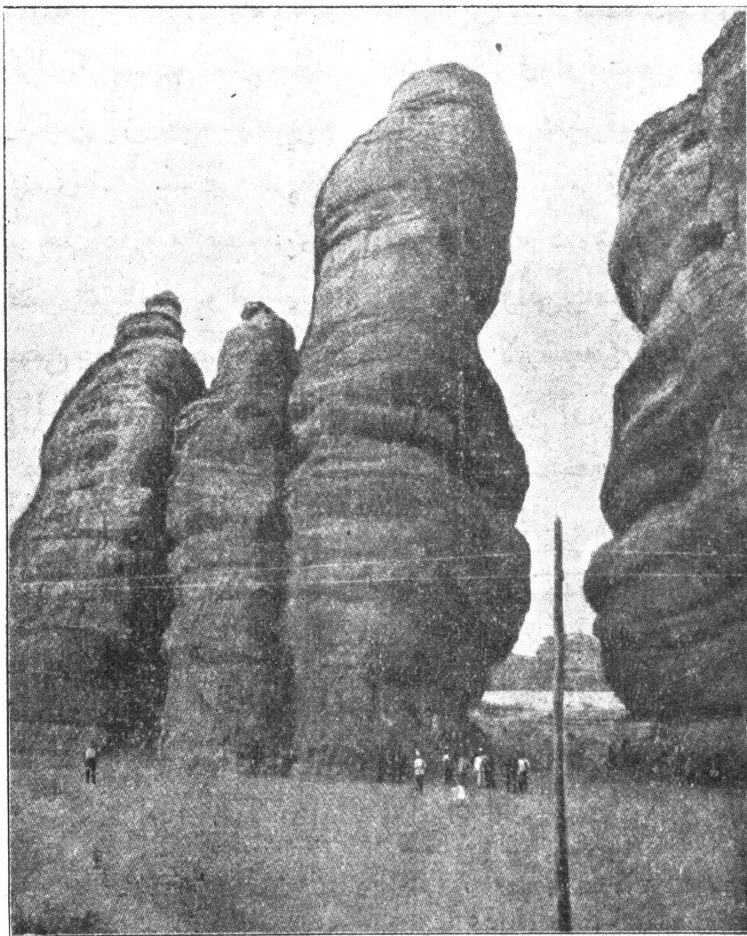
رغبت بولمشدرکه آننگ خلاف دین، خلاف عقل اولدیغنه دائر نه قدر چوق یازلورسه اوقدر کشف حقیقته خدمت اولورظن ایدرم. درست، اوشبو مسئله ارباب معارف آره سنده نه قدر چوق سویلنورسه، نه قدر مناقشه لی اولورسد حقیقته او قدر یقین وارلمش اولور. بو یولننگ

مراد اولان معنی او قدر آچیق درکه، خلافنه کیمتک محض عنادلقدر . وینه اسلام ده شریعت علمی . باشقه شریعتلرنک قاریشیق آکلاشلماز اولان علملری کبی دگلدرکه اوزون اوزون تفسیر و تأویللره معراج اولسون . خصوصیه وقت سعادتده خلیفه لر زماننده شریعت علمی او قدر آچیق ایدی که اونی اوگرنمک ایچون اوزاق وقتلر آرتوق زحمتلر لازم دگلدی (بو اورنده امام شعرانی حضرتلرینک علم شریعتی تحصیله بر آی زمان کافیدر دیدیکی خاطر مه کلدی) . حتی اسلامک ابتدای ظهورنده شریعت علمی هر کسنک دوشنه چگی تیز لکله آکلا به چقی بر ساده لکده اولمقی مسلمانلرنک حسن اخلاقی بولمقلری سببندن ایدی که اول زمانه اوز خواهشلرله اوز قناعت وجدانیه لرله اسلام که داخل اولانلرنک عددی عقلمره حیرت و برردی . تاریخچه معلومدرکه اسلامی بدایتنک او درجه رونقلندیرن ، عقاید واحکامینک محض عقل و طبیعت بشریه نک تیز لکله قبول ایده چکی بر ساده لکده اولمقی ایدی . (جنتکم بالسهمه السهله البیضاء حدیث شریفی ینه بونی بیلدره در) . انسانلری مادی و معنوی خوشبخت ایده چک بر بولده اولمقی ایدی (درست دین اسلام سعادت دارین نی جامع بر دیندر) . اما وقتا که عقاید اسلامیه که باشقه مذہبلرنک خلاف عقل روایتلری ، جاهلان خرافاتلری داخل اولمغه باشلادی ، عقاید واحکام اسلام - اظهار حق بهانه سیله - اوزون اوزون تفسیرلر تاه ویلدره دوچار اولدی . علمدن مقصود شریعت علمی دیولمگه باشلاندی . شو وقتدن اعتبارا اسلام اؤلگی رونقندن صافیتندن دوشمگه ، مسلمانلر خوار ذلیل اولمغه باشلادی .

الفقه بیور و لوردی . چونکه شریعت اصطلاحنه علم شریعتنه علم فقه ، علی العلوم بیلیمگه علم دیولمشدیر . آیات کریمه و حدیث شریف لرنک اکثر نده علم وفقه سوزلری آیری آیری ذکر اولنمشدیر ، حتی جناب آخوند کندوسی علمدن مراد علم شریعت اولدقنی اثباتده « جهاده کتیمینلر دین مسائلمنده تفقه ایلسونلر » آیتنی دلیل کتور بور . حالبوکه آیت مذکوره ، آخوندنک فکرینک چرک اولدیغنی گوزل اثبات ایدر . چونکه آیه کریمه ده آچق امر ایدلورکه تفقه ایدگنز یعنی علم شریعتی اوگره نکز ، شک یوق که تفقه دن مقصود علم شریعت در . تاریخ بیلنلره معلومدرکه او زماننک محاربه لرنده بر طرف جمله اسیر یا شهید اوله بیلوردی . بو حالده علم شریعتی یعنی فقهی بخششی بیلن اصحاب کرامنک جمله سینک بر دن جهاده کتیمکلی ، بکا ظهور ایدن بر دین نک نشری نقطه نظر نچه مصلحت دگلدی . فقه علماسینک بر قسمی شریعت امورینک اجراسیله مشغول اولمق لازم ایدی . بو اورنده تفقه اورنده تعلم بیورلمدیغی ، علم شریعتنه فقه دینلدیگی ایچوندر . ینه صلح زمانلرنده علم شریعت اوگره نیک ایچون (اوز یقین علما گزی برا قوب چینه قدر کیدگنز !) بیورلمز ایدی . حالبوکه اول زمانلرده عربلرنک علوم عقلیه به هنر و صنعتنه زیاده احتیاجلری اولدقندن و اوزماننک چینه صنعت ، معرفت زیاده اولدقندن علوم عقلیه صنایه نک تعلمنی چینک اوز اقلغنی نظرده طوتوب حضرت پیغمبرنک : « اطلبوا العلم ولو بالصین » بیورمه سی پک موافق ایدی . هر حالده فقه دن مقصود علم شریعت ، علمدن مقصوده علوم عقلیه در . علم وفقه سوزلرندن

فكرمى بر آز آچىق سويليه لم : اسلامنڭ
 عربلر آره سنده ابتدائى ظهورنده ومؤخرا
 مختلف قوملرنڭ اسلامى ابتدائى قبوللرنده
 عقائد واحكامنڭ آچىق وساده لى سايه سنده
 مسلمانلر گوزل اخلاقلى ، متين قلبلى ، حرفكرلى
 طوغرى سوزلى ، نرقى پرست انسان دوست

عدالتلى ، محب
 علوم و بىلكه خادى
 اولدقلرندن آز
 وقتده دنيا نڭ
 يارىسنه صاحب
 برر حكومت
 تشكيل ايتدىلر .
 بو حكومتلر اسلا
 منڭ اساسنى ساده
 لگنى محافظه ايتد
 كلرى مدتجه شو
 كت وعظمت لر بىنى
 محافظه ايتدىلر
 و اونلر بو حكو
 متلرى ، بو جهانگير
 لكلى قلىچ زور
 يله بيوك مملكلىرى
 فتح ايتكىدن آر
 نوق ، عدل
 ومرحمت الكتر
 يقبله قلبلرى جلب
 و تسخير ايتكىل

حجاز تيمر يولى منظره لرندن : « مدائن صالح » دن ۵۰ كيلومترو
 يوده بر طاغ كچيدى .

اعتبار اسلامنڭ بنامى ييقلمه غه باشلادى . بودر كه
 اول وقتدن شهرت و منفعت طمعنه دوشن
 ع-السم لر اوز فكر و تصور از بى بت
 پرستلرنڭ اعتقاد لريله مزج ايدوب جاهليت
 عادتلر بىنى روايات و خرافات باطل بى نفسيرلره
 قدر درج ايتدىلر و بواسطه ايله افكار مؤمن بىنى

زهرلدىلر . بر آز
 عربجه بيله كىدن
 باشقه بر لياقتلرى
 اولمبان جاهل مفسر
 لر اوز عقل ناقصلر
 يله علوم عقليه بىنى
 دين اسلامه مخالف
 و دشمن حساب ايتد
 يلر . كتابلرنه بويله
 يازدىلر ، شريعت
 اسلاميه بى هر ج
 و مرج ايتدىلر .
 نهايت بو كون عقل
 سليننڭ قبول ايدى
 ميه چك بر حاله ايندىر
 ديلر ، مذهب اسلا
 مى آكلا شيلمز
 قارشى بىق يوز
 فرقه يه بولدىلر .
 بودر كه بو كونگى
 فقه ور و ايت كتابلر
 ينڭ كتر تنى

اختلافلى رساله لر نڭ مشكللىگى ، قارشى بىقلىغى ،
 بونلرى اوگرنمك ايچون زمان زمان وزحمتنڭ
 چوقلغى حس ايدنلر ، اختلافات فروعات مباحثه
 لريله وقتلرنى اضاعه ايدن بيچاره لر علوم عقليه
 و حكيميه دن بى خبر اولدقلرندن خواه نا خواه
 علمدن مقصود علم شريعت در ديمگه مجبور

وجوده كتوردىلر . اما وقتا كه اصلنه ساده
 اولان عقائد واحكامى بيان ايچون اوزون اوزون
 تفسير كتابلرى يازوب فروعاته بسط و يردىلر ،
 عقل و حكيميه استناددن آر تىق روايات واساطيره
 مستند اختلافاته يول آچدىلر ، شريعتى
 آرزولر بيه آلت ايتدىلر ، شول كوندن

تاریخدن، اخلاقدن بحث ایدن بر چوق آیتلر
 یئنگ تفسیرلرینی بیلمک و بو صورتلر الهنگ
 اوصافنی قدرت و عظمت حکمتلرینی قانونلرینی
 بیلمک ایچون علوم عقلیه و حکمییه دائر یوز
 لرچه کتابلرنک اوقوب بیلمنه سی لازمدر.
 (بونک ایچونک قرآن کریم علوم کونیه و قصص
 ماضیه ده تفکر و اعتبار ایلر توصیه ایدوب،
 تفکرلری مدح ایلمشدر. رسول اکرم ینه بو
 کبی آیتلری اوقودیفی حالده، ویل لمن لاکها
 بین لحييه ولم يتفكر فيها يور مشدر. حکماء اسلامدن
 بری» من لم يعرف الهيئة والنشر يبع فهو عنين في
 معرفة الله « دیمشدر. اوت، مادامکه اللهی
 معرفت قرآنی بیلمگه، قرآنی بیلمک هر آیه کریمه
 لرنک لازمنجه تفسیر و تاویللرینی بیلمگه
 وابسته در، او حالده فقهده اوادیفی کبی،
 مثلا: ارضه، شمسه، بخاره، فلکیاته، طبیعیاته، تاریخه،
 وقوعاته دائر آیتلرنک تفسیر و شرحلرینی
 بیلمک اویلر چه لازمدر. بو حقیقت بیلمدن
 صوکره اگر آخوند ابو تراب حضرتلری نظر
 نده قرآنک یوزده توقسان حصه سننی جامع
 اولان آیتلرنک شرحلرینی (علوم کونیه بی)
 بیلمکله اللهی معرفت اولمز ایسه، قرآنک یوزده
 اون قسمی یعنی اعمال شرعییه دائر شرحلری
 بیلوب غیر قسملرندن بی خبر اولمق ایلر هیچ
 وقت اللهی معرفت اولمز. بوراسی ده بیلملی
 درکه عالم اسلامده ابو حنیفه لر، امام جعفر
 صادق لر، شافعیلر و غیریلر علم فقه و فتوی ده
 مجتهد و امام اولدقلری کبی ابن سینالر، فارابیلر،
 ابن رشدلر، غزالیلر، مولانا رومیلر، ابن
 عربیلر، رازیلر، جابریلر، ابن خلدون لر
 و غیرلرده اوزر مانلرنک علوم حکمییه، اخلاقییه
 طبییه، تاریخیه ده برر مجتهد و اماملردر. اولگیلر

اولدیلر. جناب آخوندنک دیدیگی کبی: المرء
 عدولها جهل، کشی بیلمدیگی علمه دشمن اولور،
 قاعده: عمومیه سنه کوره ده علوم عقلیه ده دشمن
 اولدیلر.

فکرمرزی ینه بر آز آچبق سوبلیه لم:
 قرآن کریمنک یوزده اونی آنچق شریعت علملیه
 علمنه، توقسانی اخلاقه، تربیه روحیه به، علوم
 کونیه به، مذاهب سالفیه و حکایات ماضیه به
 عائددر. بونکله برابر و قرآن کریمنک، احکام عقائد
 دینییه دائر برلری نه قدر آز ایسه اوقدرده
 آچبق و محدود در. ایمدی قرآنک بر جزئی
 قسمنی بیلمک ایچون شریعت علملیه تفسیرلرنی،
 شرحلرنی بیلمگه نه قدر احتیاجمز وار ایسه
 قرآنک دیگر چوق قسمنی بیلمک ایچون ده اوکا
 عائد تفسیرلرنی یعنی اخلاق، طب، تاریخ،
 حکمت و فن و بالجمله علوم کونیه کتابلرینی
 بیلمگه آندن زیاده احتیاجمز واردر. حالبوکه
 قرآنک عقائد و احکامه دائر جهتی اوقدر ساده
 و صریحدر که، آنی اوگرنمک اوقدر اوزاق زمانه
 و کوب زحمته محتاج دگلدر. اما قرآنک تربیه
 روحه، حکمته، اصول معیشته، علوم عقلیه به مخصوص
 برلری او درجه مشکل، تفسیر و ایضاحه محتاج
 درکه، بونلری بیلمک حقیقتده کوب زحمته،
 اوزاق زمانه متوقفدر. بو بیاندن، شو نتیجه بی
 چیقارمق استیورم که، قرآنی، اسلامی بیلمک حق
 تعالی بی معرفت قیلمق، انسان کامل اولمق
 ایچون شریعت علمنی بیلمک اون درجه لازم
 ایسه، علوم عقلیه بی بیلمک توقسان درجه
 لازمدر. اگر قرآنده اعمال شرعییه دائر
 اولان بر آیتنک تفسیرنی بیلمک ایچون ایکی
 اوج مفصل کتابلرنک اوقوب بیلمگی اقتضا
 ایدر سه، اول وقت قرآنک علوم کونیه دن،

اعتقاد ايدر وشول اعتقادلرى اوزرينه كوب خرافات ايله فائل اولورلر ايدى. بو حاللرى ايله برابر هنديليرنك سماوى جسملر حسابنه شول قدر مهارتلرى وار ايدىكه حسابات زيچيه ده پك آز وفنده خطا كيدرلر ايدى.

هنديلير شعر و فلسفه گه بىك ماؤل اولدقلرندن پادشاهلرى بو خصوصه فرس كتابلرندن بر خيلى نرسه ترجمه ايتدر مشلر وشول سايه ده بسو علملرني خيلى ترقى ايتدر مشلردر. بونك ايجوندركه يونان فيلسو فلريده هند حكيملرندن استفاده گه رغبت ايتمشلردر. عربلر واسطهسى ايله آوروپاغه كيچكان ارقام هندیه نك موجودى هنديلير ديپورلر. هجرتدن مقدم (۱۲۰۰) تاريخلرنك صهصه اسمنده اولان هندلى بر حكيم شطرنج اويوننى ايجاد ايتمشد.

قرون اولى چينيليرده معرفتلى ومد نيتلى او اوب بر قدر علمگه خدمت ايتديكلرى آثار علم اولان كشيقات واختراعلرندن استدلال اولتور. مثلا چينيلير بتون دنياغه انقلاب و يرگان بارود (پورخ) نى، بتون خلقنى بر برى ايله طانشدروب سويلاشدروب بوكونه پادشاه لرغه قدر حكى يورمكده اولان مطبعه چيلكنى ايجاد ايتمشلردر. علمسز ومعرفتسز خلقدن بوكي شيلر ايجاد ايدو ممكن اولميه چقنى بلك ايجون براق واررغه حاجت يوق، اوز مزدن اوبلاب بلك ممكن در. ايجاد ايتك دگل، خلقت عالمدين بيرو يا صا لوب كيلمكده اولان بر اينه باصارغه افتدارمز يوقدر.

فقط چينيلير يازولرينك آغرلغى، وباشقه مملكتلر ايله احتلاطلرينك يوقلغى سببلى

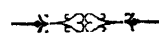
فرآننگ بر حصهسى اولان اعمال دينيهى شرح وايضاح ايدوب تفسيرلر يازمش وسويلامشلر ايسه اوته گيلرده فرآننگ قسم اعظمى تشكيل ايدن علوم حكيميه وعقليه يه دائر بوزلرچه تفسيرلر يازمشلردر.

ايدى عقل سليم بويله حكم ايدر كه اگر قرآننى بيلمك اللهنى معرفت انسان كامل اولمق ايجون فقه گه عائد تفسيرلرني بيلمك واجب ايسه، حكيمانه دائر تفسيرلرني بيلمك واجب واهمدر.

(آخرى وار)

« حیات » غزنه سندن مترجم :

محمد نجيب تونتارى

تاريخ العلوم

(باشى ۹ نچى نومبرده)

هنديلير، چينيليرنك علملرى وانلرنك كشيقات علميه لرى .

قرون اولى ده علم ايله باشقه لردن ممتاز اولوب علمگه خدمتلرى سبقت ايدنلرنك بريده هنديلير ايله چينيليردر. هنديليرده علم و فلسفه نى كلدانيلردن (فرسلر واسطهسى ايسله اولمقى مظنون) آلمشلردر. ايسكى هنديلير رياضيات وطبيعياتده ماهر اولمشلر وشول مهارتلرى ايله برابر بر پالاس كبي تيگز واورتاسنده زور طاو اولوب يلدزلر شول طاونك تيكره سنده ابلانوب يوردىكنى

نهایت الوغ و بیوک (مرتفع) درلرکه، طولی اون دراعدن یکر می ذراعغه قدر، عرضی ایکی ذراعدن اوچ ذراعغه قدر اولان طاشلردن بنا اولنمشلردر. ایکی طاشنک آراسینه بر اینه بلکه بر قلده کرمسلك درجهده محکم ایدوب بنما ایدلمکی فن معماریده مهارتلرینی و صنعتلرنده اتقانلرینی اثبات ایدر.

ایسکی مصریلرنک یازولری هرروف هجا ایله یازلماز بلکه اشباح طبیعیهدن آلتغان اشار تلر ایله یازیلور ایدی. هیروغلیف یازوسسی بودر. خط مذکور ۱۹ نچی عصرگه قدر مجهول ایکن (۱۸۲۲) سنه میلادیده فرانسالی معلم مشهور شبیلیون کشف وحل ایله مشدر.

روایتلرگه کوره، آدملر آراسنده مدنیت نوغدرغان ایگون ایگو قوراللرینی اختراع ایدوچی، باشلاب اوت وتیمر استعمال ایده باشلاوچی، آشامق، ایچون ایکمک اختراع ایدوچیلر مصریلردر. ایسکی مصریلر اولکلرینی عجیب روش ایله تعنیط (مومیا) ایدر و اوزون وقتقه چه اصل هیئتینی ایله صاقلار اولمشلردر. حتی اول وقتلرده مومیا ایدلمش بیک کوب اولکلرنک چسدلری حاضرگه قدر طوررواصل هیئتلی ایله صاقلانورلر ایمش.

ایسکی مصریلرنک معارف و صنایع لرینی بیان طوغروسنده «مرآت العبر» کتابنده اوشبو مضمومنده سوزلر یازلمشدر: «مصریلرنک آلهه^۱ ثلثه لرینه نسبت ایله یاصامش اولدقلری حدیقه^۲ مصریه هیکی اول قدر صنایع غریبهنی حاویدرکه کورنلرنک عجیکه فالماولری میکن دگلدر. شول هیکلده ضیا آلمق ایچون بیک کوب منفذلو اولوب دیوارلرنده عجیب صورنار و طاشدن یونلمش غریب تمثاللر

(طوغریسی خلفلری بز مسلمانلر کبی فخرلنو بکنه یاندقلری سبیلی) اختراعلرینی ترفی ایندره آلامشلردر. بوندن باشقه قرون اولی ده چنلیلرنک فلسکیات، تنجیم، هندسه، طب کبی فنلر ایله اشتغال ایندیکلری تاریخلرده کورلمکده در. (بز روسیه ترکلرینک یکرمنچی عصرده نه ایله اشتغال ایندکمزده کیله چک تاریخلرمزده کوریله چکدر.؟!).

مصریلر و آنلرنک درجهه علمیه لری.

قرون اولی ده اولان مصریلرده علمگه خدمت اینکانلرنک بری و بونلرده کلدانیلرنک شاگردلری درلر. ایسکی مصر عالملرندن انوبیس (۱) مصریلرغه علم المساحة، علم الفلك، علم آلهی لردن درس ویرر اولمشدر. آثار تواریخ ایسکی مصر اهالیسنک معارفده، فنون عقلیه و فلسفیهده بیک ترفی ایندکلرینی کوسترر. هیئت، نجوم، هندسه، طب فنلرنده مهارتلی تعجب ایدلنه چک درجهده اولدیغی بیان ایدلنور. علم هیئت که کوب خدمت ایدوب نه درجه ماهر اولدقلری «نیره» قریه سندن تابلغان طاشدن یاصالغان منطقه البروج صورتندن معلومدر. مذکور صورتندن فرانساهیت شنا سلری خیلی استفاده^۳ علمیه ایلادیکلری تاریخلرده یازلمشدر. فن معماری گه مهارت و خدمتلی اوشبو کونده بتون آدملرنی حیرانغه قالدیرمق اولان بناواهرام کبی نرسه لردن معلومدر. هرملر (۱) بوگار هرمس، مرکوریوسده دیورلر ایمش.

کوز نعمتی

(باشی ۱۰ انچی نومبرده)

۳

صوقر لقمی مشکل، صاشغرا و لقمی؟

جناب الله حفظ ایتسون و باشینه کلناره ده صبر جمیل و اجر نصیب ایلسون بونلر هر ایکی سیده آغیر و مشکل شیلردر. شویله ایسه ده بازو تانیمی طورغان مشهور بر باینک اوزی کبی ایکنچی بر بایغه: «سن ده نادان بن ده نادان، شویله ایسه ده نادانلنک درجه لری وار، سکا نسبت ایله بن، پرافیسور لوق دعوا سنی ایتسه م حقسز اولمام!» دیدیکی قبیلندن مشکل و آغیر ایشلرده ده تفاوت اوله بیلور. آدم لر گه محتاج اولمقسزین اوز اوزینی یورته بیلدیکندن کوب کیمسه لر صاشغرا و لقمی صوقر لقمی بر قدر ینگل حساب ایدر لر. لکن دنیاده اولان لذتلرنک الک بیوکی علم لذتی اولوب، هر نه قدر مشکلاک ایله اولسه ده صوقر لرنک بو نعمتدن الوش آلقلری ممکن در. شوکا نظرا صوقر لقمه کوره صاشغرا و لوق حالی مشکلاک حساب ایدلسه اورنی وار. «اونا» ده طور دیغمده کچن ۱۹۰۵ نهی بیل ۷ نهی آوغوستده اسماعیل افندی خورامشین داچه سنده ایده شلرمز ایله برلنکده بر روس بکیتی کوردک. روسچه یازا بیلدیکندن مجلسده اولان بعض ذاتلر یازو واسطه سیله سویلشدیلر. اونا شهرینه تیلسلر مکتبینه معلم اوله رق کلنش ایش، یاننده فوطوغراف آلتری هم

واردر. بونلر جهله سی ایسکی مصریلرنک علمی و معرفتی اولدقلرینی لسان حال ایله سویلاب طور لر. شو صورتلر گویا بالکنز بالکنز و طاقم طاقم عملر ایله مشغولدرلر. کیمبسی شراب چغارر، کیمبسی آو اولار، آوچیلر آغلر ایله بالقلرنی، توتساقلر ایله درلو درلو حیوانلری آولامغه طرشورلر، کیمه چیلر صواستند بر برینه هجوملر کوسترلر، اویونچیلر تورلی تورلی اویونلر اویونلر. مصورلر تماثلر یاصامقده، سودا گار سودا ایتمکده، اشچیلر اش اشله مکده، کتوچیلر قوی کوتمکده، ایکنچیلر ایکن ایگمکده، اوراق ساچمکده، باغچه چیلر باغچه قارامقده، کویبه اوستالری کویبه یاصامقده اولدقلری کورینور.»

ایشته قرون اولی مصریلری: «ان آثارنا ندل علینا، فانظر وا بعدنا الی الاثار» دیهرک دنیادن کیمیشلردر. (عجبا بز بکرمنچی عصر مسلمانلری نه دیهرک دنیادن کیده چکه-ز؟! بکرمنچی عصرده اولوبک قرون اولی اهالیسنندن آرتده اولمق غریب دگلمیدر؟! یوفاروده ذکر ایدلش قرون اولی اهالیسنک هر نه قدر علوم و فلسفه اولمش ایسه ده بونلردن صبی بالا حکمند اوله رق یونانلیلر غه کیمیشدر. (بقالم یونانلیلر صبی بالانی نیچوک تربینه ایدر لر؟)

(آخری وار)

«ع. سعیدوف» بخارا

يوز آدمىدىن بىرى سوقر اولدىغىنى بيان ايدىن
بر رساله كورمىشىدىك .

كوز سوقرايمقىنىڭ سىبىلىرى كوپ اولسه
كرك . بونى بيان ايتىمىك وظيفه سى طيبىلر
اوستوندىدە و طب فنى حقنىدە اولان ، نشرىيات
اوزىرىدە اولور . بناء عليه بو طوغرىدە هر
كىم فكر بيان ايدە بيلماز . لکن ياش وقتىدە
تجربىلى بىر آدمىدىن : « بىز مملكتىمىزدە كوز
سوقرايمقىنىڭ كوبرەكى سىبى كوزگە پردە قويمى ،
باشنى صالحون چوپىرىك ايله سارماي آرتق
قزو مونچەلردە چاپونمىقدىر ، ديه ايشتمىشىدىم .
بو سوزنىڭ درستلىكى نە قىدر ؟ بيلمايم .
سوقرلىرىڭ حسابلىرى كوندىن كون كوبايوب
طور رايىسدە انسانلرنىڭ آرتىمقىرى ايله متناسب
اولماي بلىسكە ، كوندىن كون آزالىمقىدە ايدىكى دعوا
ايدىلنور .

سوقرلىقنىڭ باشلۇچە سىبىلىرى نىظافتسىزلىك ،
چىك خستەلىكى اولوب ، آشلامق اصولى مبدان
الدىغى ايله سو كىسى ؛ مدنيت انتشارى واسلام
قاعىلر يىتەك شىوعى سايبەسنىك اولگىسى كىموب
طور دىغى جەتلە بونلر طرفىدىن كىلەك سوقر-
لىقنىڭ عادتا اوڭى آلدى ، دىيورلر . بوندىن
صوڭ ايسە باشقە سىبىلر ايله اولمىش سوقرلىقلر
غنى قالسە فالور . علم ، معرفت مبدان آلدىقچە
هر تورلى خستەلكلرە چارە تابىلدىغى كىسى
سوقرلىقلرەدە چارەلر تابىلور (مدنيت آرتدىقچە
خستەلكلر آرتور ، طيبىلرنىڭ كوبايىملىرى
هر تورلى چىرلىرنىڭ كوبايولرىنە دىلىلر ،
دىنلىش سوزنىك كوردىكم وار!) .

كوز آلمالىرى تمام بىتكان سوقرلىرنىڭ هر
تورلى عمليات و واسطەلر سىبىدىن كورمىكلىرى
ممكن اولەقچى خبرى چىقىدىغى ايله عربى مجله

وار ايدى . اما كىم مهم اولان مسئلە اوزىنىڭ
صاڭغراو اولوب اولمايدىغى حقنىدە اوشبو معلومات
آلورغە خاطرەزە كىلامىشدر . بو تقدىرچە حاضر
كى مدنيت ، نلسز و صاڭغراولرغە دە علم يولى
آچمىش اولور و بونلردە سوقرلىر مىثالندە علم
اندىنى تاتىمىش اولورلر . بو جەھتدىن : « سوقر
لىقى مىشكىل ، صاڭغراولقىمى ؟ » سؤالىنە هم
آچىق هم طوغرى اولارق جواب و بىررگە
شىدىلك بىز م اقتدارمىز يوقدىر .

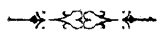
ع

سوقرلىرنىڭ حسابى

دىنبا دە اولان سوقرلىر حقنىدە طوغرى بىر
حساب وارلىغىدىن خبرمىز يوقدىر . نە قدر
اوزىرىدە حتى عمومى صورتدە اولسون
انسانلرنىڭ حسابلىرى آلنمايدىغىنى بوبىلە خصوصى
بر طائفە حقنىدە طوغرى معلومات اولە بيلماز .
فقط بعض بر طيبىلر و غز تەلر طرفىدىن بىغولمىش
بعض تىمىنى حسابلردىن استىخراج ايدىرك
بعض بر ذاتلر آوروپا قىطعەسىدە ۳۰۰،۰۰۰
روسىيەدە - ۲۰۰،۰۰۰ و بىتون جەھان يوزىدە
۲،۰۰۰،۰۰۰ سوقر اولندىغىنى بيان ايلرلر .

اقلىم جەھتتە صالحون بىرلرگە كورە قزو
بىرلردە سوقرلىر كوپ اولدىغىنى حتى قزو
مىلكىتلردە هر بىك كىشىدىن بىرى سوقر اولدىغىنى
و هر بىر بىرگە كورە آمرىقادە سوقرلىر آزالى
ايدىكىنى عرب مطبوعاتىدە اوقومىشىدىك . بونىڭ
سىبى ايسە قوباش نورىنىڭ كوپلىلىكى و قز
لىقنىڭ اثرى دىيورلر . روسىيەنىڭ ۲۳ گو بىر ناسىك

ایچون بیوک بیوک جمعیت خیریه لر موجود در . روسیه اولکاسنده بویل بر بیوک جمعیت هم اولنوب ایمپراطوریتسه ماریه فیدورژنا نعت حمایه سنده حساب ایدلنور . اوشبو جمعیت پیتر بورغ شهرنده اولوب ، هر ییل ولایتلرگه کوزطبیبیلری و دوالر یوللاب ، خسته اولانلره بجانا دوا ایتدزر . ۱۸۹۷ نچی ییلده مذکور جمعیت طرفندن ۵۰،۰۰۰ کیمسه گه دوا ایدلمش و ۱۲،۰۰۰ آدمنگ کوزنده اولان پرده سی کپسله شدر . جمعیت هر ییل ۴۰۰،۰۰۰ صوم مصرف ایدر . بونک فائده سینه اوله رق هر ییل بر کون کایسه لرده عمومی صورتک صدقه جبولور ، جمعیت که ییلده ۵ صوم ویرمش کیمسه اعضا حساب ایدلنور .

چیشمه تر بیه سی

یا که

تاریخی بر بحث

سامار - زلاتاوست تپه یولی اوستونده اولان «چیشمه» قریه سنده آثار قدیمه دن اولان بر تریه و اوستونده ده بر کاشانه وارد . ایشته اوشبونر به حقنده «معلومات» ژورنالنده (نومبر ۶) بر قاچ سوزلر اوفودق . ژورنال ، مذکور تریه

لرننگ برنده اوشبو سوز یازلدی «آمریقالی ادیسون گویاکوز نامرلری سلامت اولان کوزسزلر ایچون الکتریک قوتی ایله کوررگه بر اصول تابیش ایش . بونی ایسه آمریقانک کونک غزته لری یازدیلر . لکن آمریقا غزته لری اصلسز خبرلر یازمق بابنده جساتلی ایدیکلری بزگه معلوم ، شونک ایچون آنلرنک خبرلرینی محاکمه سبز قبول ایتمه ک درست اولماز . احتمال که کوزگه صوتوشمک سببندن صوفرایمش آدملرگه الکتریک قوتی ایله برر توری فائده یولی تابیش اولور .»

۵

صوقرلر حقنده ندوه لر

صوقرلرنک حاللرینی بر قدر اولسه ده گوزلله شدر ، تربیه لرینه اعتنا ایدر ایچون آوروپا مملکتلرند . حکمدارلر حمایه سنده ندوه لر (مشورت مجلسلری) اولدیغی معلومدر . ۱۹۰۰ نچی ییلده پاریزده ، ۱۹۰۲ ده بلچیقاده بروکسل شهرنده جمعیتلر اولوب چوق مهم بحثلر میدانده قویلمه شدر . صوقفی ندوه گه ترکیه دولتی هم اشتراک ایدوب کندیسی طرفندن کوز دوقتوری اولان اسعدبک افندیینی ارسال ایلمشیدی .

۶

شفقت جمعیتلری

صوقرلرغه بجانا دوا ایتمک و جراحاتک عمللری ایله سلامتک سببلرینه نشبت ایتمک

صاحبی اولهق ایچون خواجه احمدیسوی مریدی اولهق لازم دگلدر.

حتی که فورازکه آستونده بوروچی بر استراژنبقنک اع-لای علیبنده وچالمه آستونده اوطوروب بیگلر ایله مریدلر تربیه ایدوچینک اسفل سافلینک اولمهسی ممکندر. اوشبو سبیدن بو کبی بهانه لر ایله تاریخن، خصوصاً نچه زجهتلر ایله آیاغقه باصا باشلامش تاریخنزنی بوزمق مناسب اولماز.

«العاذل فی الاحکام» هم ده «بک» لفظلری شیخ و مرشدلر، معلم و عالملر تیتولی د گل بلکه امیرلر و تورلر، میرزالر وها کملرگه مخصوص تیتوللردندر.

مذکور تربیه ده اولان تاشنک یازوندن. صوگ یوللری برگه باتدیغندن قازلوب قارالد یغنده اوفولنه چغنی و احتمال که تاریخی شونده اولنه چغنی ظن ایدوب قازرغه بر وقت بن هم نیت ایتمشیدم. فقط رفیقلر مدن قاضی محترم خلیل حضرت ابن سلیمان: «تصادفی اوله رق چیشمه قریه سینه برر آفات کیلور اولسه خلقلر شوندن شوملانورلر، دیدی، اوشبو سبیدن مرادمدن واز کچدم و رسمی غزنه (پراویتلسکی وه ستینگ) سوزینه موافق «آثار» ده ۷۴۴ ده وفات اولمش، دیه یازدم.

ترجمهٔ حالینی «آثار» ده یازدیغم وقت «تواریخ حسامیه» ننگ مختلف باصمه لرندن باشقه، بر ایکی عدد ایسکی یازمه نسخه لرینی الده ایدوب تفتیش ایلمشیدم. فقط هیچ برنک

اوستونده اولان تاشدن اوشبو مضمونده بر عبارت کوچرمش:

العاذل فی الاحکام حاجی حسین بن الامیر الکبیر عمر بک الترسانی التركستانی. توفی فی الیوم السابع من محرم سنة اربعمائة واربعم واربعمین (۴۴۴).

و «تواریخ حسامیه» دن اوشبو مضمونده بر جمله نقل ایتمشدر:

صاحب الککشانة الحاج حسین بک بن عمر بک ترکستانی ترسانی تامیند خواجه احمد یسوی. اوفاشهری اورننده مقام ایدوچی نوغایدن باراچ خان بن اوزباک خان زماننده خواجه احمدیسوی حضرتندن آلوب قایتقان علمنی مؤمنلره تعلیم ایتمش.

خصوصی بر فکر بیان ایتما دیکندن اوشبونده یازلمش شیلره «معلومات» راضی وقانع اولدیغی آکلاشاور، حالبوکه مذکور ایکی جمله نی برگه بیغیق ممکن دگلدر. خواجه احمدیسوی دیه شهرتلی اولان شیخ، ترجمهٔ حالینی یازوچیلر خبرینه کوره ۵۶۲ تاریخنده وفات اولمشدر. اهدی شول ییلده وفات اولان بر کیسه گه ۴۴۴ ده وفات اولان بر کیسه، نه جهتلر شاگرد اوله بیلور؟

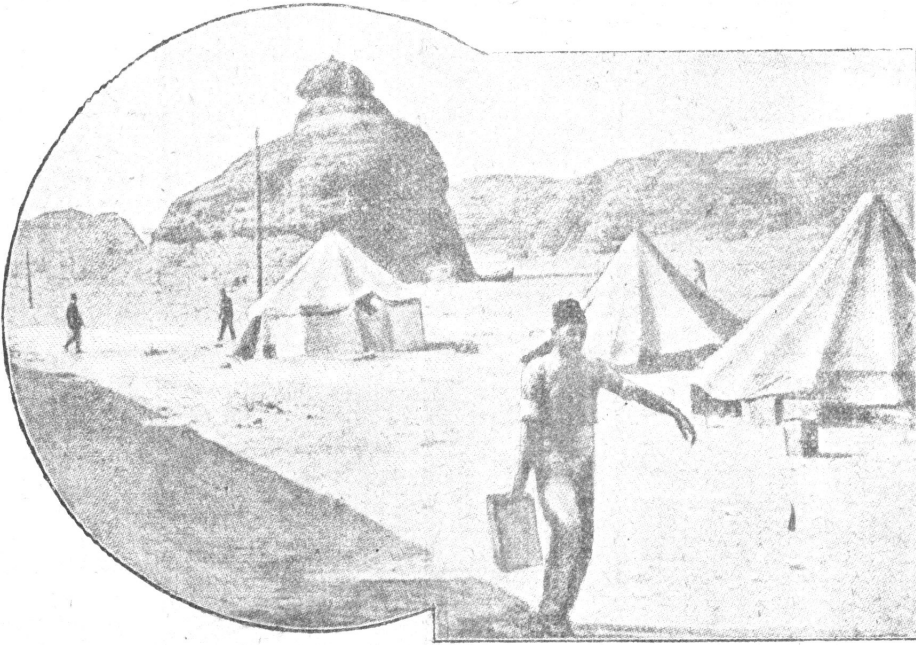
تربیه صاحبینی خواجه احمد یسوی گه شاگرد ایتکن اصل مقصود، مذکور آدم گه فضل و شرافت اسناد ایتنک، حناب الله ایله بنه لر آراسینه واسطه لقی خدمتنی ایتدرمک، بر اقی برلردن بالقصد زیارت ایدوب یورتمک وقر-بانلر بوغازلانلق اولسه کرک. فقط فضیلت

« معلومات » ده نقل اولنمش عبارت كوزمزه اوچرامادى . شول وقت : « بو حسين بك حقنده توارىخ حساميه گه اسناد ابدلش سوز درست دگل ايش » ديه اعتقاد اورنلاشوب قالمشدر . اگرده « معلومات » اوچچيلر . مذكور سوزنك « توارىخ حساميه » نك نه يرنده ايدىكن كوسترسه لر تارىخ حقنده جزئى بر خدمت كوسترمش اولورلر . « معلومات » نك بويله تارىخى خبرلر

درج ايدوى
فائده لى بر
شيدر اوقو
چيلر بوكى
ملى تارىخه
گه عائد
معلوماتدن
مهنون اولسه
لر كرك ،
صوبرا نيه
نظار تنده
اولان اسلا
ملرنك صو
گفى تارىخلر
ينه عائد خبرلر
نك خزينه سى

بو طوغروده عندرارى ده واردر . شونك ايچون آنلرغه اوپكامز يوق . اما بو كونده يازمى طورر ايچون بزم هيچ عندرمز يوقدر . اكرده بزم يازماز ايسه ك ، طبيعى خلفلرمز قاشنده مسؤل اوله چقمز . صوبرا نيه آرخيوا سناك حبيب الله ايشان حقنده محمد جان مفتينك مينستىرلر وسينودنك او بر پرفورورى (ظن ايدرسه م كزاز غاليتسن) ايله يازشمش مكتوبلرى ، مكره لر حقنده صوبرا نيه ايله اوفا آرخارى وداخليه نا

ظرى آرا
سند يور
مش كاغلر
واردر .
معلومات
مناسبت
كلكچه
آرخيوا كا
غدرندن
نسخه لر
آلوب درج
ايتكا لب
طورسه هم
بو كونكى
هم كيله چكك
اولاچقلىر ايچون فائده لى بر خدمت ايلمش اوله چقدر

هجاز تيمر يولى منظره لرندن : المظحم استانسده سنده بنالر
صالورغه حاضرلنو .

صوبرا نيه نك كندى آرخيوا سيدر . مذكور آرخيوا ده الك جزئى شيلردن باشلا بك اهميتلى اولان معلوماتلره قدر واردر . مذكور خزينه دن ايسه « معلومات » واسطه سيله لقمه ويرلوب طورسه ضرر اولماز ايدى . سلفلرمز تارىخ يازمادقلىرى ، واقعه و حادثه لرني ضبط ايتمادىكلرى سببندن بزلر حتى اوزمزنسك ده كيم ايدىكمنى بيلملى طوررغه محكوم اولدق . احتمال كه سلفلرمزنك

توحيد . حيات . اسلام

حيات انسان

نوع انساننك حياتى ايك نورلى شى گه

توقف قیلور . بری فضائل نوعیه سنی ابراز قیلوق و دیگرى علوم و معارف در . فضائل نوعیه سنی ابراز قیلوق فطرت ذاتیه سی اقتضاء ابتدیکى و جهیل کدیسنی تربیه قیلوب شوائب بهیمیه دن تطهیر قیلوق ابله اولور . علوم و معارف دخی قوه عقلیه سنی تجلیه قیلوب حقایق موجوداتی معرفت قیلوق غه استعداد حاصل قیلوق ابله بولنور .

انساننک فضائل نوعیه سی بر نیچه نورلی فضائلدن عبارتدر . بو فضائل : فضائل نفسیه ، فضائل بدنیه ، فضائل اجتماعیه کبی فضائلدن عبارت اولوب جمله سی دخی نیچه نورلی فضیلتلرنی مشتملدر .

انساننک فضائل نوعیه ننگ بری توحید و معرفتدر . بو فضیلت جمله فضیلتلرنک اساسی اولوب ، سوکوره طهارت ، عبادت ، سماحت ، عدالت ، عفت ، صفوت ، کبی اخلاق فضائل نفسیه دن اولنور .

توحید : بو فضیلت خیراننک اصلی اولوب حقیقت انسانینک و حیات ابدیه ننگ اساسیدر . چونکه نوع انساننک انسانیتى و حضرت الهیه اوزرینه توجه و لغوفى توحید دن باشقه چه بولنماز . بو دنیاده صلاح و آخرتن فلاح و خلاص توحیددن باشقه چه احتمال طوتماز . شوبله که : توحید بتون ترقیات بشریه ننگ باساقچیدر .

توحید دیدیکمز حق تعالی نی برامکن عبارت بولسه ده بو دخی بر نیچه نورلی مرتبه لرگه بولنور .

بنأ علیه دائره وجودنک ایچنده الله دن باشقه هیچ بر موجد و خالق اولماز اوچنچی مرتبه : سموات رارض و کافه کائنات عالملرنک تدبیرینی بر الله تعالی یه حصر قیلماقدیر . شوبله که : جمله عالمنک خالقى بر الله اولدیغى کبی جمله عالمنک مدبری دخی بر الله تعالی در .

دورنچی مرتبه : وجودده بر اللهدن غیر اولان معبود بوقیدر . جمیع عالمنک خالقى اولان الله تعالی دخی جمله عالملرنک هم معبودى هم مسجودى اولنور .

بنأ علیه الله دن باشقه هیچ بر ذاته خضوع و خشوع جائز اولماى جبابره و مستبدلره نخضع و تخشع - قیلوق غه یول قالماشدر . بوبله توحید ابله افراد انساننک جمله لری حق تعالی ننگ بنده لری اولنوب عبودیت جهنندن جمله لری مساوی اولنور . بری دیگرینه هیچده عبودیت کوسترمازلر .

منجهون فرقه سی فضا و سموات عالملرنک

اوزندن باشقه اولان هیچ برهونک فکری وادراکی آنک کده ذاتنه ایرشماز : ذات مقدسه سینک سرادقات عظمتی و کبریاسی وجدان و افکار بشر به دن خار جدر . تخیل، توهم، تصور دن و رادر . نوع انسان دخی ملیونلر ایله سنه لر دنیا ده عمرلر کچروب علوم و معارف بابنده ترقی قیلوب حق تعالی ننگ ذاتنده

فکر قیلور بولسه لرده کده ذاتنه ایرشه آلمازلر . وجودی دخی ازلی و ابدی اولوب ذات مقدسه سی جمله نقائصدن منزه در . کائنات و مخلوقاتنک هیچ برینه اوغشاما یوب دخی مخلوقاتنک هیچ بری آکا اوغشاماز . ذاتنه لائق اولان صفات کمالیه ایله متصف بولوب دخی اسماء حسناسی ایله قیوم بنده در .

فضا یوزنده اولان نهایتسنز اجرام و کائنات

علی مردان بك طوبیچباشفی .

اولان اجرام و کواکبی معبودینه مستحق اولورلر دیو بونلره عبادت قیلوب شونک ایچون هلاک بولدیلر . چونکه بونلر نجوم و کواکبی معبودلردن حساب ایدوب منافع دنیاوییه و اخروییه لرینسی بو معبودلردن حصولینی اعتقاد قیلمشلر ومدنیترینی هم بو اساس اوزرینه بنا قیلمشلردر . اوهم و خیالات ایچنده قالبوب حکمت و حقیقتنک طشره سنده قالمشلردر . مشرکلر دخی عالمده ظهور ایدن وقایع و حوادثنک - تدبیر و تصرفنی وهمی و خیالی اولان وسائطه اسناد - قیلوب توحید و حقیقتدن چقوب هلاک بولدیلر ملت ومدنیترینی اسکا طیر ایچنده قالمشدر . نصارالر : دخی حضرت عیسی (ص.م) گه الوهیت صفاتنی سناده قیلوب توحیدی بوزمشلردر .

معرفت

جمله سی آنک مخلوقی اولوب دخی بونک مافوقنده عرش ، کرسی ، جنت ، نار ، ملاءاعلی و عوالم ارواح عالمی وار ایسه جمله سی حق تعالی ننگ افعالی و آثار و آیاتی اولنور . بو نهایتسنز اولان کائنات نه قدر حکمتلرنی مشتمل اولور ایسه اول حکمتلر دخی بر الله تعالی ننگ افعالنده گیزلور اولان حکمتلر بدر .

خالق کائنات اولان حق تعالی بی توحید بعدنره دخی آنک عظمت و کبریاء و جلالت صفاتلرنی بیلمکدر . شویله که : خالق کائنات حق تعالی شول قدر عظمت و کبریاده بوانورکه

معرفت الله یولنده بولنور لر . بواجلدن آنلر
حکیم الهی بولور لر .

ایشته حق تعالی یی توحید و معرفت فیلمق
بو کبی شیلردن عبارت اولوب بویله معرفت
دخی انساننگ فطرت و کمال مکتوبندن اولوب
حقیقت انسانیتندن اولنمشدر . نوع انساندن
مقصود اولان معرفت الله دخی بوندن حاصل
اولور .

(آخری وار)

امام و مدرس سرورالدین

و حالبوکه : توحید کائناتنگ یوزینی وهسی
و خیالی اولان الهلردن و واسطه لردن تطهیر
قیلوب جمله کائنات بر الله ننگ افعالی و آیاتی
اولدیغنی و کائناتده مکتوم اولان جمله
حکمتلری بر الله تعالی ننگ حکمتلری بولدیغنی
کوسترر .

بناء علیه موحد اولان حکیملر کائناتده
اولان حکمتلره نظر قیلوب کائناتنگ احوالی
شرح و تفتیش قیلور بولسه لر ، بونلر دخی
بر الله ننگ افعالنده و مخلوقاتنده نظر قیلوب

تربیه و تعلیم

تعلیم و تربیه

اخلاق تربیه سی

ایتمک و آنلر ننگ کوڈلرینی تربیه ایلمک غایت
مشکل بر خدمتدر . معاذ الله ! اگر بر کیمسه
بو طوغروده سطحی بر فکرده اولنور و شوکا
کوره ده بالاسینه اخلاق تربیه سی ویرمکده
چندان دفت ایلماز ایسه بو کیمسه هیچ بر
تدارکی ممکن دگل روش ایله آلدانور . بالا
سی هلاک و اوزینک امیدلری ده بر بساد
اولور .

طوغری بولدن بر چیت که کروب کنمش
کیمسه ننگ نصیبی ایسه آداشمق ، قار انغوده
بورمکده اولان آدمنگ حالی ده آبونمقدن
عبارت اولدیغی کبی بالالرینه اخلاق تربیه سی
ویره چک برده التفانسز اولمش کیمسه لر ننگ

آنا آنالر و ولیلر ننگ اف بیوک مسامحه لری
و فکر یورتمک طوغر و سنده مهمل طور دقلری
شی ایسه بالالرینه اخلاق تربیه سی ویرمک لری
خصوصنده در . احتمال که بونلر باش بالالرغه
گوزل اخلاق اوکوره تمک ماده سنی ینگل برشی
حساب ایتمکده لر و شوکا کوره ده بو بابده
آرتق اجتهاد و سعبلرگه لزوم کور مامکده لر
در . اما حقیقتده بالالرننگ اخلاقنی تهذیب

ابكنچى بر فرمان كوتارمىش آدم كبيدر،
اوشبو تپوشسز حاللرنى خلق آراسندن
آز بر زمانده بتر مك ممكن دگل . احتمال كه
بونك ايچون بر قدر بيللر و احتمال كه قرنلر
ايله بر وقت اوتارگه محتاج اولور .

اخلاق تربيه سى حقنده اولان فن، سياسى
نظاملر قىبلندن بر كون و بر ساعتمده ميدانه
كلماز ، بلكه آغاچلر روشنده غايت آقرونلق
ايله اوسار وكوب هرلر اوزدرمق لازم كلور .
آناسندن قامچى ويا كه چبق بيدىكى بالا
هيچ وقت «عدالت» اوگره نه بيلماز . باكلش
يغلغان بالا ، آچيغلانوب ده قولندن نارتوب
آياغينه باصدمش آنادن هيچ وقت «شفقت»
درسى آلماز . مباح اولان اويىلردن منع ايتمك
سپيندن ده بالالر عصبى مزاجلى آچوچان
اولارق اوسارلر .

طوغروسى بالالر ، تربيه ايدوچيلرنك
جهالتلرى سپيندن بوزوق انسانلر اولارق
هيئت اجتماعيه گه قانشورلر . افرادى بوزوق
اولان هيئت اجتماعيه دن هيچ وقت غير چيقماز .
بر قومده تربيه چيلر اوزلرى بوزوق و ويرمكه
اولان تربيه لرى ده بوزوق اولور ايسه
اول قومده هيچ وقت عائله احوالى توزوك
اولماز .

فيلسوف سپينرنك «تربيه» نام

رسالاسندن مقتبس .

نصيبلى ده بالالرينى آدملىكدن آداسدريمق
وطوغرى يوللردن بر طرف غه بيارمك
اوله چقدر .

بر آنانك باخود آتا وويللر نك ، معلم
يا كه مدرس و استاذلرنك اوزلرينك بالالرينه ،
حمایتلرنده اولان صيبلىر غه ، تربيه لرنده
اولمش شاگردلرينه و برمكده اولان امر
و فرمانلرينه ، نصيحت و وصيتلرينه قولاق
صالوب طورر اولسه گز كوررسز كه وصيتلرى
هيچ جدى دگلدر و هيچ امر و نهيلى دفت
واهيتملى بر فكر نتيجه سى دگلدر . بلكه
بتونسى يا بر راحت ويا كه بر آچيغ سپيندن
حاصل اولمش شـيـلر در . اوشبو نصيحت
و وصيتلر بالفرض خلق قاشنده مقبول اولان
قاعده لر گه موافق كلور اولسه ده شول قاعده
لر اوزلرى ده عام و فن (حق اولان دين
و شريعت) طرفندن قورولمش قاعده لر
اولماي بلكه يالكز جهالت و غفلت سپيلرندن
حاصل اولان اصلسز و بوزوق قاعده لر اوله
چقدر .

تربيه ايدوچيلرنك بر برينه اولان
وصيتلر ايله بالا و شاگرد تربيه ايتديكلرينى
سويلا ديكى يرده «رينشار» ديپور : اكرده
بالارغه و شاگردلر گه و برلمكده اولان تربيه لر
حقنده ارلان نصيحتلر بر يرگه بيغولسه ابدى
صرف بر برينه خلاف اولان نصيحتلر بيغولور .
طوغروسى بونلرنك بويله حاللرى او ك قول
لرينه فرمان وصول قوللرينه ده او ك قول
لرنده اولان فرمانلرنى باطل ايدلوب يازلمش

کیاوب بایدن وصیت نامه قالوب قالمادیغنی صورار، یوق قالمادی، جوائینی ایشندیکی ایله قولنده اولان وصیت کاغدینی محکمه گه وبروب بتون مالنی ضبط ایدر، آنچق دورتبیگ صوم قارنداشینه وبرلور (کشی گه قازیغان فیوغه دوشمک ایشته اوشبودر).

فینلرده غزته چیلک .

فینلرنک نه درجه ترقی ایتدکلرینی بیلور ایچون، غزته و ژورناللرینک کوبلگینه قارو کافی بولسه کرک .

حاضر فینلانده ۱۱۲ غزته نشر اولنده درکه: ۸۶ سی فین، ۲۶ سی شوید تللرنده در. ژورناللر ده کوبرک: ۲۰۲ بولوب ۱۲۹ سی فین، ۶۸ زی شوید ۹ زی ایکی تیلده ده ۲۰ سی نهمه چه باصیلا . مساکلری بو یونچه ۸۶ فین غزته سینک ۳۷ سی یاش فین یعنی بورژوازیه طرفدار، ۲۵ سی ایسکی فین یعنی ملتچیلر فرقه سینه، ۱۶ سی س. دیموکرات و ۳ کریستیان اشچیلر پارتیه سینه، ۳ سی کریستیان فرقه سینه خدمت اینه لر .

شوید غزته لرینک همه سی شویدومان پارتیه سینه خدمت ایتادرکه: بونلر بزرده گی قادیتلر کبی صنفی توگل، بلکه قوری هر فکرلی ضیالیلردن عبارتدرلر. بو غزته لر کوب طارالا لر. غزته، عادتده او قوب طاشلار، خبر ایشتور و حاضرگی سیاسی احوالدن خبر آلوب طورر ایچونکنه بولوب، علم و فن بیلور ایچون غزته دن بیگرک ژورنال فائده لی اولدیغنی معلومدر . فینلرده غزته لردن ژورناللرنک

سوغه

••• اوروپا عالمترینک تجربه لرینه کوره معلملر اوزون عمرلی اولورلر (اسلام عالمترینک محدثلر اوزون عمرلی اوللر دیدیکلری ایله یوقسه بونک بر مناسبتی وار میدر؟).

••• آمریقادا مادموازل پرات اسمنده بر قز ۲۹ یاشینه قدر مدت ایچنده هیچ بر ایر ذاتی ایله سوبلاشامش و ابرسوزی ایشتمامشدر. اوشبو کونلرده بر یاش یکت ایله ازدواج ایده چکدر.

••• انگلیز بایلرندن بریسی عائله سی اولمادیغنی سببندن بتون بایلیغنی دوستلرندن برینه وصیت ایدوب، محکمه حضورنده کاغذ یازار و دوستینک قولینه کاغدینی تابشور. سفاهت عالمنده یورمکن اولان بر قارنداشینه آنچق دورتبیگ صوم قدر آچه ویرلمه سینی شرط ایدر. بوندن بر قدر وقتلر اوتدیکی صوگ معلوم قارنداشی کلوب عفو اوتدوب باینک رضالغینی آلور. بای ایسه یومشاب و شفقتی کیلوب ایکنچی بر وصیت نامه بازار. بونده ایسه جهله مالی اوشبو قارنداشینه اولوب، اولگی دوستنه دورتبیگ صوم ویرلمه سی شرط ایدلنور و بونک ایله اولگی وصیت نامه نک ابطال ایدلدیکی بیان اولنور. بای وفات اولدیغنی صوگ هیچ نرسه دن خبری اولمغان قارنداشی بونک دفترلرینی و کاغدلرینی تیکشردیکی وقت صوگ وصیت کاغدینی کوروب اوقور و دوستینه اولان وصیتنی کوب کوروب هیچ کیم بیلمازدن اوت ایله یاندرر و کوکلی راحتلنور. باینک دوستنی

و خدمت ایتہ باشلادیلر . بونلر حاضر حکومتدن تمام مستقل تاریخ جمعیتی شکلینہ کردیلر . فایده ایسکی داقومینتلربار، جیالر، صافلیلر، موزه و کتبخانلر آچالر ، تاریخی اثرلر باصدرالر .

لکن روسیہده تاریخ مجملری آز بولغانلقدن بونلر آچہسزلر ؛ تلاگانچہاشلی آلہلر . همه کرکلی داقومینتلرنی صانتوب آلورغہ قوللرندن کیلمی ، آلہلر صافلارغہ ، تالیف ایتکان اثرلرن باصدررغہ قوتلری بتمی . شول سبیلی آرخیونی کامیسیہلر وتاریخ مجملری اوز حاللرینی توزہ تور ایچون اسپیزد یاصادیلر . ۴۰ قدر آدم جیولدی بونلر آرخیونی کا مبیسه لرنی اصلاح قیلورغہ ، هر برینه خزینہ دن ایکیشار مٹک صوم اعانت صورارغہ ، همه محکمہلر داقومینتلرن آرخیونی کامیسیہلر رخصتندن باشقه صاتا آلمی طورغان ایتارگہ قرار بیرگانلر وبونی اسطالیپین گہ خبر بیروب قبول اینوون اوتنگانلر .

اول کیلہسی یلدن باشلاب بیردررگہ طریشورمن دیه وعده بیرگان .

♦♦ آمریقاده نارالمقده اولان عربی جریده لر ننگ برنده بر آدم «خلم تار» ایچم پوشه ، آچیم کبلدر ، بو طوغروده برر چاره یوقمی؟» دیه سوریدر . جریده ننگ بویلهسوءاللر ایچون تعیین ایدلمش طبییی مذکور کیسه گہ بوبل جواب وبرمش: «مکن قدر ایتنی کوب آشاماز غه طرش، بلکه تدریجی صورته از اینوب طور! کوبراک آشک اولن و اچی بولمغان (برانگی، کیشر، آله کبی) یمشلا اولسون» مکن اولسه هر کون ایرته بر آز معدن صوی ایچ . هر کون ایکی ساعت مقدارنده ییاولب یورا .»

کوبرک بولووی بونلرده غی علم محبتی نک درجه سنی آچبق آکلانا .

فینلانڈیہ ده کاغد وپوچته یورتو بیک ارزان ، شول سبیلی غزته لرده ارزان توشه لر وارزان صانارغہ امکان بولا . شوبله که : الگ زور و ۸۰ بیتلی کونده لگ غزته لرنک بللق بیاسی باری ۶ صومدرکه ؛ روسیہ ده بولسه آز دبانده ۱۲ - ۱۵ صوم بولور ایدی .

«آرخیونی کامیسیہلر» اسپیزدی .

همه محکمہلر حضورنده آرخیوالر بولا . شول محکمہ گہ کرگان همه کاغدار ، شونده باصالغان قرارلر همهسی آرخیوالرده صافلانالر . لکن بونلرنک کوبسنی فقط ۵۰ بل صافلار غه غنه لازم بولوب ، شول مدت ارنکاچ طورغ ابله صانارغہ باری در . کوب محکمہلر آرخیوا لری کاغد ابله طولوب اورن طغزلانچاچ شولای صانالر ، تاریخ ایچون پک مهم اولان داقومینتلرغہ ، بر ماتورغنه کوننی ، قابالصا توروب صانالر ، توروب پاپیروس باصا ب طارتالر ، روس قولینه کرسه دخی ده یامانراق اورنلرغہ کبته . حالبوکه : تاریخ ، ایسکی زمانلرده گی هر حال وهر اش اوشبو داقومینت وکاغداردنکنه بیلنده در .

حکومت ، شوندی آرخیوالرنی نیکشروب کرک چاقده کرکلی معلوماتلرنی آلور ایچون بعض اورنلرده آرخیونی کامیسیہلر باصا ب بونلرده خدمتنی قولی قالتری طورغان قارت پیسرلرگه طابشرغان ایدی باره باره خلق آره سندنده تاریخ مجملری و آرخیوالردن معلومات جیارغہ تلاوچیلر چغوب آرخیونی کامیسیہلرگه آچہ بیروب اعضابولوب یازدیلر

اخبار

اویان ای مسلم

افراد بشر بافسه ده اموال و مناله
 الله باقار لطفیل، تحصیل کماله
 عقلک که سنک نور خدادر سکا مودوع
 سعی ایله که دونسون اوهلال بدرلیاله
 آج دیده کی، اطرافکه باق، دیکله جهانی
 آثار علوم چقدی صحارایه، جباله
 ظلمنده در اول کیمسه که نادان کمالدر
 ظلمت دوشورر صاحبنی قعر ضلال
 ای صاحب چرکاب تعصب! بوتعصب
 تلویث ایدر اسلامی، ویرر دست زواله
 زعمکچه تعصب ایله امر ایلدی قرآن
 حاشاکه خدا دعوت ایده شر خصاله
 اغیارنه ایچون ذروه عزتله چیقدی
 اسلام نه ایچون دوشدی عجب اسوٰحاله
 اغیار نه ایچون غالب و حاکم شاه دنیا
 اسلام نه ایچون ایتنه ده ذلت ایله ناله
 اغیار نه ایچون صرف ایدیور علمه جواهر
 اسلام نه ایچون بدل ایدیور نقدی و باله
 اغیارده علوم، همت و وحدتله بصیرت!!..
 اسلامده حسد، کبر و تعصبه جهاله!!..
 اغیار ایدیور ثروتک هپسنی خیرات
 اسلام ایدیور هرکسی الله حواله
 بیکسلی اغیار اوقوتوب آدم ایدر لر
 اسلام اوقوبان آدمی قویمقده نکاله
 حکمی عجبا اهلنی محو ایتنه می دینک؟!..
 محکوم امم اولمه میدر امری رجاله?!..
 بالله دکدر. بزی بز ایلدک اهلاک
 بزی کندیمزی آنمه ده یز قعر زواله
 غفلت ستر اولدی اویان ای مسلم نائم!
 تعریک جناح ایله بر آز سوی کماله.

مسلمین و اسلام

دین اسلام شبیه سز علویته مفتوندر
 کند یسی ذاتنده علویت ایله مشعوندر
 نفس علویت دیمکدن ده کوکل مینوندر
 حکمتی یارب ندر ارباب اسلام دوندر؟
 برق غیرت لامع اولیاز اولدی هیچ اسلامده
 نور وحدت منطفیدر شمدیکی ایامده
 بدر همت منحسقدر آه بوهنکامده
 حکمتی یارب ندر ارباب اسلام دوندر؟
 رهنمای ارتقادر حکم شرعک ای آل
 قولیه معنای قرآن کریمکدر کواه
 مسلمینک دمبدم احوالی اولمقده تباہ
 حکمتی یارب ندر ارباب اسلام دوندر؟
 جمل اخلاق مکارم، غایتہ ادراک ایچون
 بعثت پیغمبریدر بو طریق پاک ایچون
 مسلمینک مسلکی معکوسدر ادراک ایچون
 حکمتی یارب ندر ارباب اسلام دوندر؟
 مدح علمی مصحفک معنای منطوقنده در
 وصف حکمت جمل نعمت وصفنک فوقنده در
 شمدی مسلملر بونک اهماالنک شوقنده در
 حکمتی یارب ندر ارباب اسلام دوندر
 شمدی آثار اخوت قالمدی طولدی نفاق
 صانکه امر ایتیش خدا، ممنوع کویا اتفاق
 باعث ادباردر بالله فقدان وفاق
 حکمتی یارب ندر ارباب اسلام دوندر

مراسد و مخابره

استرلیتماق شہوندن :

کبی ذاتلر واردر . اوشبو کیمسہلر ہم مستقل مذهبلر دن اولنور ایدی . فقط بونلرنک بعضی لربنک مذهبلی پک مقدم عصرلر ده منقرض اولوب ، بعضیلرینک ایسه خبلی وقتلر دوام ایتمشدر .

مذهب و مسلک لر کوب وقت شاگردلر و اتباعلر طرفندن ناسیس ایدلنور . مجتهدلر نک اوزلرینک مذهب باشلری اوله چغنی دعوا ایتمکلری شویله طورسون حتی بوندن معلو ماتلری اوله چغنی شبه لیدر . ابن حنبل مذهب کندی نک وفاتندن یوزلر ایله بیللر صو ک ناسیس ایدلمشدر . حتی بعضیلر بونک مذهب امامی اولمقنی راسا انکار ایدرلر . «بزم دلیلمزنی بیلمکسزین سوز مزه تقلید ایتمه ئز!» دیدیکی امام شافعی و امام ابوحنیفه دن مرویدر . ایدی دعوت نه یرده قالدی ؟

ایکنچی سؤال کزغه عائد بحثلرنی «العصر الجدید» مجله سنده نشر اولنمش «مناصب دینی» رساله سنده تفصیل ایله سویلانمشیدی . مذکور اثرنی مطالعه ایتسه کز شاید مطلوب کز اولان جواب تابلور .

(۱) فقہده مشهور اولان دورت مذهب فانغی عصرده ظهور ایتمش ؟ نه ایچون دورت که منحصر اولوب دخی زیاده اولمامش ؟ بونلرنی کیملر ناسیس ایتدی ؟ اوزلرینک مذهب باشاقلری ایدی کلرینی اوزلری دعوا ایتدیلمی و مذهبلی رینه ده خلقلرنی دعوت ایدیلر می ؟

(۲) مجتهد منقرض اولدی دیه دعوا ایدوچیلر نک دلیل شرعیلری وارمی ؟ اولسه نلر در ؟ بو سوز نه وقت شایع اولمش ونه ایچون شایع اولمشدر ؟ اوشبو مسئلهلر نک جوابنی «شورا» ده یازو کزنی رجا ایدمه مز . توبان «بکانش» آولنده امام اسحاق محمد شاه اوغلی

«شورا» : — ابوحنیفه ، مالک ، شافعی ابن حنبل عصرلری معلوم اولدیغی جهتل مذکور مذهبلر نک نه وقت ظهور ایتدیکی اوز اوزندن معلوم اولور . مذهب ایسه دورت که منحصر دگلدر . ذکر ایدلمش مجتهدلر طبقه سنده اوزاعی ، ابن ابی لیلی ، سفیان بن عینبه ، لیث بن سعد ، سفیان ثوری ، اسحاق بن راهویه ، داود الظاهری ، محمد بن جریر الطبری ، ابن خزیمه النیسابوری ، ابو ثور ، ابن حزم

رسملر يەز :

طوبچىباشىف - على مردان بك طوبچىباشى شىف جنابلىرى روسىيە مسلمانلىرىنىڭ اڭ ضيالى، اڭ منور الفكر ذاتلارندىن بىرى اولوب فضل وكمالى، حىيت مليه سى، علم و عرفانى اوزىنى طائىبان آدملىرىنىڭ جەملە سىنە معلومدر .

على مردان بك ۱۸۶۵ نچى سنەدە طوغمىش اولوب تىفلىس دە بىرىنچى گىمنازيانى اكمسال ايتىدكدىن كىرگەن ، ۱۸۸۸ نچى سنەدە پىتربورغ دارالفنونىنىڭ حقوق شەبەسىدە پىك پارلاق صورتدە تمام ايدوب شهادىنامە آلمىش وھىيىت تەلىمىنىڭ قىرارىنى بىنا : دارالفنوندە پىروفىسور لىك موقەنە فالووى لازم كورپىلسەدە، خرىستىيان بولماغان كىشىلەرگە بو حقوقنىڭ بىرلەشكەن سىببى نالماشدر . بوندىن سوڭ تىفلىس كە قايتوب ، سىڭرەلىرى باكوگە كىلوب پىرىسازنى پاۋىرنى لىك ، گىمنازىيەدە معلم لىك ، قاسپى وھىيات غىزەلەرنىدە مھرىلەك ايتەش . باكو شەرىندىن بىرىنچى دوماغە اعضا سايلاندى . بىرىنچى دوما دە مسلمان فرانسىيە سى تشكىل ايدوب آڭا رەئىسلىك و رەھبەرلىك ايتىدى . مسلمان ايتاقنى تاسسىس ايتو خصوصىدە اڭ زىيادە غىبىرت ايتوچىلاردىن بىرى على مردان بك در . « ايتاق » غە اوستاوار ، پىروغراممىلار توزودى . آنلارنى حكومتدىن تىدلىق ايتىدۇر اچقون چوق غىبىرتلەر كورستىدى ، مسلمان اسىپىزدلەرنىدە رەئىسلىك ايتىدى . ايكىنچى و اۋچىنچى دومالردە مسلمان فرانسىيە سى ياندىگى « پىورو ، دە رەئىس و رەھبەرلىك ايدەرك اوزىنىڭ خىدمەتلىرى و پىول

كورساتولىرى ايله مسلمان دىپوناتلىرىنى مىنتدار ابلادى .

على مردان بك غايت صبرىلى ، تىھىللى ، مەتىدل فكىرلى ، زىيادە سىيلە ترقىپورور بىر ذات اولوب عموم و جماعت ايشىبنە چىن كوڭلدىن بىرلىگان وشول بولك اوزىنىڭ خصوصى راھىت و مەيشىنىنى فدا ايتىگان مھتىرم بىر ذاتدر .

بىرىنچى دو ما قولغاندىن سوڭ ۋىبورغ خطابىنى قول قويو سىببىلى ، شول بىرىنچى دو مادە غى باشقە دىپوناتلار ايله بىرلىكدە على مردان بك دە حاضرندە پىتربورغك « كرىستى » تورمە سىندە حېسەدر .

على مردان بك كىبى جدى و خالص جماعت و ملت خادىملىرىنىڭ قىدر و قىممەتلىرى بوگون بولما سە پارىن بىلەن چىگنە واسملىرى ملت طرفىندىن تىقدىس ايدىلەنچىگنە بىز امىنمىز .

حجاز تىمىر يولى منظرەلىرى - حجاز تىمىر يولى زامانىنىڭ بىۋىك مۇئەسسەسەلىرىدۇر . بو يول سىياسى و اىقتىسادى زور اھىمىيىتىنى حائز اولەچقىدر . ادارە سى و امور مالىيەسى پىك فنا و ضعيف اولان تركىيە دولتىنىڭ بو بىۋىك اشكە باشلاوى و مۇمكىن قىدر اوز فولىدە طوتەرق اشنى تھاملارغە طرىشوووى ، لزومى قىدر آقچە طابىلووى ، بىتون دىنيا مسلمانلىرىنىڭ بو يول غە بىر حسن توجە و دىنىنى نظىرلە قاراۋلىرى شىبايان دىقتىر . بو يول حقىدە غى تىففىلات « شورا » نىڭ اوتىگان نومۇرنىدە يازلغان ايدى . بو نومۇردە درج ايدىلگان تىصووىرلار شونىڭ منظرە لىرىدىن بىعضىلەرنىڭ رسملىرىدۇر .

مسامره:

محترم شاعرارمزدن «شورا» نك
التياسى:

♦♦ بربكت خسته اولديغنده: «نفسك نه نرسه ايستيدر؟» ديه صورديلر. يكت ايسه: «ايكى تكه باشى» ديه جواب وبردى. «بو بولماز!» يكت: «اويله ايسه بركه نك ايكى باشى اولسه ده بارار!» ديدى.

♦♦ هبنقه نك دوه سى بوغالديغى وقت: «دوه منى تابوب كنور مش كيمسه كه ايكى دوه سونچى ويره م!» ديه نچقرتدى. بونك بو حالندن كولديلر، بر دوه ايچون ايكى دوه ويرمكه نه معنا وار؟ ديديلر. هبنقه ده: «بوغالمش نرسه نك تابلديغى وقت اولان لذتينه بتون دنيا كر كيمى، سز آنى بيلميسز!» ديه جوابلاندى ♦♦ نگرمن تارتدروچى ايله حضرت معاويه آراسنده:

معاويه: — بو ايشاكنك مويينه نيچون قغراو آسدك!

عرب: — يو فلاديغم وقت، ايشاگم يالقاولانوب ناشنى ايلاندرودن نو قتاسه قغراو تاوشى بتووندى سيزام ده طوروب قوام، قغراونك فائده سى شول.

معاويه: — ايشاكنك توقتاب باشنى غنه سلكوب قغراونى تاوشلاندروب طورسه نه اشلارسن؟

عرب: — ايشاكن عقى قايجان خليفه عقى قدر بولوب يتسون!

«آدم بالاسينى لذتى حيات اوزرنده ياشاتمقه. اولان شى بايلىق دگل، معتبر نسلدن اولمق دگل، منصب دگل الحاصل عادتده آناك آرتندن و آنى تحصيل ايمر ايچون عوام خلق اجتهاد ايدوب يورمكه اولان شيلرنك هيچ برى دگل؛ بلكه اوزينك اسمينى منگو قالدرمى قصديه بر خدمت اوستونده اولمقتر.»

اوشبو جهلنى بو كونلرده وفات اولان مصرنك ياش، لکن علم و فضل اعتباريله اك قارت فاضلرندن اولان قاسم امين جنابلىرى اوزينك بر خطبه سنده ارتجالا سويلامشدر. ايشته مذكور جهل نك مضموننى اون يمول مقدارنده كندى لسانمزه شعر ايله بيان بيور مقلربنى محترم شاعرارمزدن «شورا» مجموعه سى رجا ايدهدر.

تاريخ ايله مشغول اولان حرمتلو ذاتلردن تاريخ فلسفه سينه عائد بر سؤال:

اوشبو مملكتده يراق بابالرمز اولان بلغار تركلىرى، اوزلربنك اوستلربنه كلمش تاتارلردن اقتصادى، سياسى، ادبى، دبنى جهندن فائده كورديلرمى ضررمى؟

اوشبو حقه جواب بازارلرايسه اداره كه كلمش ترتيب اوزرنده «شورا» مجموعه سينه درج اولنه چقدر.

ناشرلىرى: محمدشاکر و محمدذاکر راميفلر.

محررى: رضا الدين بن فخرالدين.

№ 563

اوشبونومر «شورا» نك مندرجه سى :

محمودخان .

علم عاليه مدرسه سى و علوم عاليه درسلى . فرید وجدى بك .

بزه قايسى علملر لازمدر؟ مترجم محمدنجيب توننتارى .

تاريخ العلوم . عبدالرحمن سعيدوف .

كوز نعمتى . صوقرلق . صاشغراولق . شفقت جمعيتلى .

توحيد ، حيات ، اسلام . امام ومدرس سرورالدين .

چيشمه تربيه سى ياكه تاريخى بربحث .

اخلاق تربيه سى . فيلسوف اسپنسر دن مقتبس .

متنوعه : آوروپالولرده بعض اوصاف . فينلرده غزته چياك .

مراسله ومخابره . دورت مذهب ومجتهدلر حقدنه .

اشعار : اويان اى مسلم . احمد فيضى .

» » مسلمانين واسلام . » »

رسملى يهن : على مردان بك طوبچيباشقى .

حجاز تهر يولى منظره لرى .

اورنبورغ

» كريموف ، حسينوف وشركاسى » نك پاراواى باصه خانه سى .

۱۹۰۸